

Sirpa Laiho

Kuntouttavan työtoiminnan prosessien kehittäminen

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Ylempi ammattikorkeakoulututkinto

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosiaalialan käytäntöjen kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen

Tekijä: Sirpa Laiho

Työn nimi: Kuntouttavan työtoiminnan prosessien kehittämien

Ohjaaja: Timo Toikko

Vuosi: 2010

Sivumäärä: 68

Liitteiden lukumäärä: 5

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää kuntouttavan työtoiminnan prosesseja Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymässä. Kehittämistehtävässä kehitettiin toimivat mallit kuntouttavan työtoiminnan palveluun kunta- ja palvelurakenneuudistuksen mukanaan tuomassa uudessa organisaatiossa. Kuntouttavan työtoiminnan palvelua kehitettiin toimintatutkimuksen menetelmillä, jossa toimintatutkimuksen syklit, suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi seurasivat toisiaan.

Kehittämistehtävässä tarkasteltiin kuntouttavan työtoiminnan palvelua organisaation ja työntekijöiden näkökulmasta, mutta myös asiakasnäkökulma otettiin huomioon. Tutkimuksen aineistona käytettiin refleктоivaa päiväkirjaa sekä työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluja. Haastattelut tehtiin teemahaastattelun menetelmällä.

Kehittämistehtävässä muodostettiin prosessikaaviot aktivointisuunnitelman laatimisesta, kuntouttavan työtoiminnan prosessista sekä työnjaosta eri toimipisteiden välillä. Lisäksi kehitettiin työntekijöiden työn yhtenäistämiseksi erilaisia malleja kuntouttavan työtoiminnan ohjaukseen. Kehittämistehtävän perusteella voidaan kuntayhtymän eri toimipisteissä tarjota tasavertaista ja yhdenmukaista palvelua ja asiakkaiden saatavilla ovat laadukkaat ja kattavat kuntouttavan työtoiminnan palvelut. Kehittämistehtävän mukaan tulevaisuuden haasteena on kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärien kasvu, osaamista vastaavien työtoimintapaikkojen löytäminen sekä riittävä ohjausresurssi, myös aktiivisen sosiaalipolitiikan mukanaan tuomat lakimuutokset tuovat haastetta kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen. Kehittämisen keskeisinä käsitteinä olivat kunta- ja palvelurakenneuudistus, aktiivinen sosiaalipolitiikka, kuntouttava työtoiminta, osallisuus ja kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus.

Avainsanat: sosiaalipolitiikka, työllisyyspolitiikka, työttömät, kuntouttava työtoiminta, palvelurakenne.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS ABSTRACT

Faculty: School of Health Care and social Work

Degree programme: Master's degree programme in social services

Specialisation: Citizen and regional based development of social work practices

Author/s: Sirpa Laiho

Title of thesis: Developing the process of rehabilitative employment activities

Supervisor(s): Timo Toikko

Year: 2010

Number of pages: 68

Number of appendices:5

The aim of this development project was to improve rehabilitative employment activities and working processes. This development project was executed in the new organization of Social and Healthcare federation of municipalities in Pohjois-Satakunta. The rehabilitative employment activity and its processes were improved with methods of activity analysis. There planning, action, observation and reflection had been followed by each other.

The aim of the rehabilitative employment activity is working life or maintaining the unemployed person's ability to work. The materials of this developments project were collected with interviews and reflective diary.

During this development project had been created new patterns how to guide new clients to the rehabilitative employment activities. This development project is also description of that process.

Keywords: rehabilitative employment activity, activation policy, unemployment, social politics.

SISÄLTÖ

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ	2
THESIS ABSTRACT	3
SISÄLTÖ.....	4
TAULUKOT JA KUVIOT	6
1 JOHDANTO	7
2 YHTEISKUNNALLINEN JA PAIKALLINEN PAIKANNUS	9
2.1 Kunta- ja palvelurakennemuutos	9
2.1.2 Tilaaja-tuottajamalli	10
2.1.3 Elämänkaarimalli	11
2.2 Aktiivinen sosiaalipolitiikka	12
2.2.1 Kuntouttava työtoiminta ja aktivointisuunnitelma	13
2.2.2 Työmarkkinatukiuudistus	16
2.3 Muut paikalliset olosuhteet	17
2.3.1 Työttömyys ja työmarkkinatuen kuntaosuus	17
2.3.2 Yhteistyötahot	18
2.3.3 Asiakkaat	20
3 KEHITTÄMISTYÖN METODOLOGISET VALINNAT	22
3.1 Kehittämistehtävän tavoitteet	22
3.2. Kehittämistehtävän luonne	23
3.3 Kehittämisasetelma	25
3.4 Aineiston kerääminen	27
3.4.1 Osallistuva havainnointi ja päiväkirja	27
3.4.2 Haastattelu.....	28
3.5 Kehittäjän rooli ja vastuu	30
4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTUS	32

4.1 Kehittämistehtävän alkuvaikeudet	32
4.2. Kehittämistehtävän ensimmäinen vaihe	34
4.2.1 Aktivointisuunnitelma	35
4.2.3. Kuntouttava työtoiminta	36
4.2.4 Työnjako yksiköiden välillä.....	41
4.2.5 Prosessimalleista tiedottaminen	42
4.2.6 Ensimmäisen vaiheen arviointi	43
4.3 Kehittämistehtävän toinen vaihe.....	44
4.3.1 Tulohaastattelu	44
4.3.2 Kuntouttavan työtoiminnan keskeyttäminen.....	45
4.3.3 Toisen vaiheen arviointi	47
4.4 Haastatteluiden toteuttaminen.....	48
4.4.1 Sosiaaliohjaajien haastattelut	48
4.4.2 Asiakkaiden haastattelut	53
4.5 Pohdintaa kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta.....	58
5 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN ARVIOINTI JA POHDINTA.....	62
LÄHTEET.....	66
LIITTEET	

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. Työmarkkinatuen kuntaosuus vv. 2008–2009 PoSan alueen kunnissa	18
Taulukko 2. Henkilöt, joiden työmarkkinatukimenot valtio ja kunnat jakavat (Vertailutietoa työmarkkinatuen saajista 2009)	20
Taulukko 3. PoSan alueen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden määrä	21
Taulukko 4. Kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen toimijat ja tehtävät	27
Kuvio 1. Kuntouttavan työtoiminnan toimijat organisaatiotasolla	26
Kuvio 2. Kankaanpään kaupungin aikuissosiaalityön tiimitoimintamallin mukainen kuntouttavan työtoiminnan prosessikaavio v.2006.	37
Kuvio 3. PoSan Kuntouttavan työtoiminnan prosessikaavio, versio 1.	39
Kuvio 4. Työnsuunnittelijan työorientaatio	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kehittää kuntouttavan työtoiminnan palvelua Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymässä. Tarkastelen tehtävää lähinnä työprosessien kehittämisen kannalta uudessa organisaatiossa.

Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä on viiden kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien järjestämiseksi 1.1.2009 perustettu kuntayhtymä. Asukkaita alueella on n. 20 500. Kuntayhtymän tehtävät on järjestetty tilaaja-tuottajamallilla elämänkaarimallin mukaan.

Kehittämistehtävän tavoitteena on luoda laadukas kuntouttavan työtoiminnan prosessimalli ja kuvaus työn etenemisestä sekä luoda hyvä ja toimiva käytäntö kuntouttavan työtoiminnan palvelun tarjoamiseksi pitkään työttömänä oleille asiakkaille heidän elämänhallintansa ja työtaitojensa parantamiseksi.

Taloudellisen taantuman aikana paineita kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen tulee monelta suunnalta. Kunnat haluavat käyttää kuntouttavaa työtoimintaa välineenä työmarkkinatuen kuntaosuuksien pienentämiseen ja työ- ja elinkeinotoimisto haluaa asiakkaita eteenpäin työllisyystilanteen heiketessä. Lisäksi sosiaalityön tavoitteena on asiakkaiden elämänhallinnan parantaminen kuntouttavan työtoiminnan avulla. Näihin kaikkiin odotuksiin kehittämistehtävä ei välttämättä vastaa, mutta toimiva organisaatio kuitenkin pyrkii kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun.

Kehittämistehtävän aikana olen kehittänyt prosessikaaviot aikuissivustojen pitkäaikaistyöttömien palveluun sekä aktivointisuunnitelmien laatimiseen, kuntouttavan työtoiminnan prosessiin sekä työnjakoon eri toimipisteiden välillä. Lisäksi on mietitty erilaisia ohjeita helpottamaan työtä pitkäaikaistyöttömien parissa.

Kehittämistehtävään olen haastatellut teemahaastattelun menetelmällä sosiaaliohjaajia, joiden työtehtäviin kuuluvat aktivointisuunnitelmien laatiminen ja kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen omalla alueellaan. Lisäksi palvelun käyttäjät ovat haastattelussa sanoneet mielipiteensä palvelusta. Lähteenä olen käyttänyt myös kehittämistehtävän aikana pitämäni päiväkirjaa.

2 YHTEISKUNNALLINEN JA PAIKALLINEN PAIKANNUS

2.1 Kunta- ja palvelurakennemuutos

Laki kunta- ja palvelurakenne uudistuksesta tuli voimaan 23.2.2007 (169/2007). Laki on ns. puitelaki. Lain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on vahvistaa kunta- ja palvelurakennetta, kehittää palvelujen tuotantotapoja ja organisointia, uudistaa kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmiä sekä tarkistaa kuntien ja valtion välisiä tehtäväjakoja siten, että kuntien vastuulla olevien palvelujen järjestämiseen ja tuottamiseen sekä kuntien kehittämiseen on vahva rakenteellinen ja taloudellinen perusta. Tavoitteena on elinvoimainen, toimintakykyinen ja eheä kuntarakenne sekä laadukkaiden ja asukkaiden saatavilla olevien palveluiden varmistaminen koko maassa.

Palvelurakenteita vahvistetaan kokoamalla kuntaa laajempaa väestöpohjaa edellyttäviä palveluja ja lisäämällä kuntien yhteistoimintaa. Lain 5 §:n mukaan kunnat voivat perustaa toiminnallisesta kokonaisuudesta muodostuvan yhteistoiminta-alueen. Yhteistoiminta-alueella, joka huolehtii perusterveydenhuollosta ja siihen kiinteästi liittyvistä sosiaalitoimen tehtävistä, on oltava vähintään 20 000 asukasta.

Honkajoen, Jämijärven, Karvian ja Siikaisten kunnat ja Kankaanpään kaupunki sekä Kankaanpään kansanterveystyön kuntayhtymä sopivat Pohjois-Satakunnan peruspalvelu-liikelaitoskuntayhtymän perustamisesta 1.1.2009 alkaen. (Sopimus sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisestä järjestämismallista Pohjois-Satakunnassa)

Sopimuksen mukaan Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän (PoSan) tehtävänä on tuottaa jäsenkunnille kuuluvat sosiaalitoimen, terveydenhuollon ja ympäristöterveydenhuollon palvelut erikseen sovittavien palvelusopimusten ja Liikelaitoskuntayhtymän liiketoimintasuunnitelman mukaan.

Kunta- ja palvelurakenteen uudistus vaikuttaa monin tavoin sosiaalipalveluiden tuottamiseen. Uudistuksen tarkoituksena on ollut turvata hyvinvointipalveluiden taloudelliset ja toiminnalliset edellytykset. Kunnallisten sosiaalipalveluiden kustannukset ovat korkeat ja kustannusten pienentymistä ei ole odotettavissa tulevaisuudessa mm. vanhusten määrän noustessa jatkuvasti. Tämän takia on yhteiskunnassa mietittävä vaihtoehtoisia ratkaisuja tuottaa palvelut siten, että ne ovat kaikkien kansalaisten saatavilla, kansalaiset luottavat palveluihin, kansalaisten oikeudet toteutuvat, palvelujen vaikuttavuus ja tuottavuus on kattavaa. Jotta kansalaisten oikeudet toteutuvat, sosiaalipalveluiden on oltava läpinäkyviä ja menettelyn on oltava ennustettavaa. Palveluprosessien on näin ollen oltava oikeudenmukaisia ja subjektiivisten oikeuksien tulee olla riittävästi resursoitu, jotta ne ovat kaikkien kansalaisten saatavilla.

Palveluiden saavutettavuus kuvaa sitä, miten helposti kyseinen palvelu on asiakkaiden saavutettavissa ja kuinka helposti se on käytettävissä. Kananojan mukaan saavutettavuus voi olla fyysistä, taloudellista, tiedollista, kommunikatiivista tai sosiaalista saavutettavuutta. Kattavuudella puolestaan tarkoitetaan sitä, riittävätkö palvelut kattamaan määrällisesti ja sisällöllisesti erilaiset tarpeet ja tarvitsijaryhmät. Saavutettavuudella voidaan tarkoittaa myös maantieteellistä kattavuutta. (Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 165.)

2.1.2 Tilaaja-tuottajamalli

Tilaaja-tuottajamallin perusajatus on, että palvelun tilaaja ja tuottaja erotetaan, jotta molemmat voisivat keskittyä perustehtäväänsä tehokkaasti. Tilaaja-tuottajamalli voi olla joko kunnan sisäinen tai kunnan ulkoinen. Kunnan sisäisessä mallissa palvelujen tuottamiseen osallistuu vain kunnan omat tuottajat, mutta ulkoisessa mallissa kilpailuun voi osallistua myös muita tuottajia. Palveluiden käyttäjä ei kuitenkaan toimi palveluiden ostajana. (Kähkönen 2007, 23.) PoSa:ssa on käytössä tilaaja-tuottajamalli, joka perustuu sopimukseen ja tilaajalla on periaatteessa mahdollisuus päättää palvelujen ostosta ja tuottajan vaihtamisesta.

Tilaajana toimii kuntien yhteinen perusturvalautakunta. Tuottajana toimii kuntayhtymän oma organisaatio. Tilaaja-tuottajamallin käyttäminen sosiaalipalveluiden organisoinnissa on melko uutta, eikä siitä ole Suomessa saatavilla kokemuksia. Ulkomailla kokemuksia mallista on jo jonkin verran, eikä ole varmaa, onko sillä saavutettu taloudellista hyötyä. Tilaajaroolin asiantuntemus on suuri ongelma. Palvelujen organisointiratkaisujen tulisi tukea julkisen sektorin hyvinvointivastuuta ja toiminnan vaikuttavuutta. (Kananoja ym. 2008, 182.)

2.1.3 Elämänkaarimalli

Sosiaalipalvelut voidaan järjestää ihmisen eri elämänvaiheista johtuvien sosiaalisten kysymysten perusteella. Elämänvaiheet jäsennetään yleensä lapsia ja nuoria koskevaan tehtäväalueeseen, aikuisikäisiä koskevaan tehtäväalueeseen ja vanhuksia koskevaan tehtäväalueeseen. (Kananoja ym. 2008, 123.)

Elämänkaarimallin mukaan saman väestöryhmän palvelut kootaan ehyemmiksi kokonaisuuksiksi niin, että kuntalaisen on helpompi käyttää väestöryhmälle tarkoitettuja palveluja. Elämänkaarimallilla tavoitellaan entistä kuntalais- ja asiakaslähtöisempää palvelutoimintaa. (Rousu 2007, 1.) Toinen elämäkaarimallin keskeinen ajatus on edistää eri toimijoiden välistä yhteistyötä, jotka työskentelevät samankaltaisten tehtävien parissa ja näin hyötyvät eniten yhteistyöstä. Elämäkaarimalli antaa mahdollisuuden tarkastella samoihin elämänvaiheisiin ryhmiteltyjen ihmisten elämäntilanteita, hyvinvoinnin tarpeita ja toiminnan vaikutuksia yhtenä kokonaisuutena ja yhteisen johdon alaisuudessa. Hyvinvoinnin yhteisten toteutusmuotojen yhteensovittaminen on helpompaa ja synergiahyödyt suuremmat. Palveluja organisoitaessa keskeinen arviointiperuste on palvelujen saatavuus esim. mitkä palvelut on saatavilla lähipalveluna ja mitkä vähän etäämmällä. (Kananoja ym. 2008, 126.)

PoSan palvelusopimuksen 6 §:n mukaan kaikissa kunnissa toteutetaan kuntarajoista riippumatonta palvelutuotantoa elämänkaarimallilla toteutettuna. Tavoitteena on, että koko palveluarsenaali on väestön käytettävissä asuinpaikasta riippumatta vakiodulla palvelukonseptilla. Palvelut toteutetaan mahdollisimman tasalaatuisena

koko palvelualueen väestölle. Osa palveluista on ns. lähipalvelua, osa palveluista tuotetaan alueellisesti tai seudullisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalipalveluista toimeentulotuki ja pitkään työttöminä olleiden palvelut on saatavilla kaikissa kunnissa lähipalveluna, ts. jäsenkuntien peruspalvelukeskuksissa on edelleen sosiaaliohjaaja paikanpäällä vastaamassa asiakkaiden kysymyksiin. Sen sijaan esim. lastensuojelu ja vammaispalvelu on keskitetty Kankaanpäähän. Palvelusopimuksen tavoitteena on myös palvelujen toteuttaminen taloudellisesti ja tehokkaasti, mikä edellyttää määrällisesti riittäviä asiakasvirtoja. Palvelujen saavutettavuus on siis säilynyt ennallaan organisaatiomuutoksista huolimatta. Palvelujen vaikuttavuus nousee lähivuosina entistä tärkeämmäksi vaatimukseksi sosiaalipalvelujen tuottamisessa. Palvelujen vaikuttavuus on palvelujen tuottamisen eettinen perusta ja se on myös ammatillisen työn kehittämisen perusta. Tavoitteiden määrittely ja vaikutusten arviointi tulee muotoilla jokaisen toiminnan luonteen mukaisella tavalla. (Kananoja ym. 2008, 166–167.)

Kokemuksia on kertynyt elämänkaarimallista Pohjois-Satakunnassa vasta n. vuoden ajalta ja Suomessa yleensäkin melko vähän, joten vielä ei voida tehdä johtopäätöksiä, onko valittu strategia paras väestön hyvinvoinnin parantamiseksi ja asukkaiden osallistumisen mahdollistamiseksi.

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen odotetaan saavan aikaan taloudellisempia toiminnan järjestämistapoja. Sosiaalitoimen toimijoiden on joka tapauksessa verkostoiduttava ja käytettävä hyväkseen yhdistysten, säätiöiden ym. alojen asiantuntemusta ja hyödynnettävä sitä asiakkaan hyvinvoinnin parantamiseksi.

2.2 Aktiivinen sosiaalipolitiikka

Aktiivinen sosiaalipolitiikka voidaan nähdä toimintapolitiikkana, jolla pyritään vaikean työttömyyden tilanteissa kansalaisten elämäntilannelähtöiseen tukemiseen monia eri tapoja integroiden. Aktiivisella sosiaalipolitiikalla pyritään pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden sosiaaliturvan ja palvelujen kokonaisuuden tarkasteluun. Usein kyse on asiakkaista, jotka ovat yhteisiä niin työhallinnolle kuin sosiaali- ja terveystoimelle. (Karjalainen, Saikku, Pasuri & Seppälä 2008, 12.) Aktiivisen sosi-

aalipolitiikan keskeinen sisältö on kirjattu lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet ovat työn velvoitetta korostavia, mutta mukana on myös aineksia inhimillisen pääoman lähestymistavoista. (Karjalainen ym. 2008,14.)

Aktiivinen sosiaalipolitiikka on noussut myös esiin Matti Vanhasen II hallitusohjelmassa, jossa mm. asetetaan tavoitteeksi, että aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteiden jälkeinen työllistyminen nousee vaalikauden aikana keskimäärin vähintään 40 %:iin toimenpiteen päättäneistä. (Hallitusohjelma 2007). Aktiivisen sosiaalipolitiikan toimenpiteiden tarkoitus on pyrkiä parantamaan sellaisten sosiaali- ja terveydenhuollon, sosiaalivakuutuksen ja työ- ja elinkeinohallinnon yhteisasiakkaiden asemaa, joiden työllistymisedellytykset ovat puutteelliset ja joiden aseman parantaminen edellyttää tehostettua monialaista ja -ammatillista viranomaisyhteistyötä. Aktivointipolitiikkaa harjoittaa valtio, mutta yhä keskeisemmässä roolissa aktivoinnissa ovat kunnat ja niiden sosiaalitoimi. (Luhtasela 2009, 9.) Tuija Kotiranta (2008, 169–172) kyseenalaistaa aktivoinnin mielekkyyden tilanteessa, jossa kaikille ei kuitenkaan ole työtä tarjolla. Lisääkö aktivointi työpaikkoja vai lisäätänpö vain kilpailua olemassa olevista työpaikoista.

2.2.1 Kuntouttava työtoiminta ja aktivointisuunnitelma

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.1.2001 (189/2001) ja sitä sovelletaan aktivointisuunnitelmien laatimiseen sekä kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen.

Laki velvoittaa kuntia järjestämään kuntouttavaa työtoimintaa pitkään työttöminä olleille työmarkkinatukea tai tietyissä tilanteissa toimeentulotukea saaville henkilöille. Kuntouttava työtoiminta on kunnan järjestämää toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle ja jossa ei synny virkasuhdetta eikä työsuhdetta henkilön ja toimintaa järjestävän tahon välillä (§ 2). Kunta voi järjestää kuntouttavan työtoiminnan itse tai tekemällä kirjallisen sopimuksen sen järjestämisestä toisen kunnan tai kuntayhtymän taikka rekisteröidyn yhdistyksen tai säätiön, valtion viraston tai rekisteröidyn uskonnollisen

yhdykskunnan kanssa. Kuntouttava työtoiminta on asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja valmiuksien mukaan suunniteltua tavoitteellista työn avulla tapahtuvaa yksilön työkyvyn edistämistä. Laissa säädetään myös työtoimintaan osallistuvan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Kuntouttavan työtoiminnan sisältö on sovitettava asiakkaan työ- ja toimintakyvyn sekä osaamisen mukaan niin, että se on mielekästä ja riittävän vaativaa. Toiminnan sisältö tulee räätälöidä yksilökohtaisesti niin, että lain tarkoitus toteutuu. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirjan (2001, 48) mukaan työtoiminta voidaan suunnitella vaiheittaisena prosessina ja tuen oltava riittävä syrjäytymisvaarassa oleville pitkään työttöminä olleille henkilöille. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään 3 -24 kk:n jaksoksi kerrallaan ja jakson aikana henkilön tulee osallistua kuntouttavaan työtoimintaan 1-5 päivänä viikossa ja vähintään 4 tuntia kerrallaan. (6§) Kuntouttavaan työtoimintaan voi osallistua enintään 230 päivänä vuoden aikana ts. lomaa on pidettävä ainakin kerran vuodessa 4 viikon jakso.

Kuntouttavasta työtoiminnasta annettu laki muodostaa vaikeassa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille aktivointijärjestelmän, joka pyrkii kannustamaan myös asiakasta itseään toimimaan oman työmarkkina-asemansa parantamiseksi. Laki on tärkeimpiä aktiivisen sosiaalipolitiikan ilmentymiä Suomessa ja osa aktiivisen sosiaalipolitiikan reformia. (Ala-Kauhaluoma, Keskitalo, Lindqvist & Parpo 2004, 3-5.)

Lakia muutettiin 1.1.2010 alkaen. Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmassa jo mainittiin, että kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuuden ikäraja poistetaan ja työtoiminnan sisältöä kehitetään vastaamaan kunkin osallistujan yksilöllisiä tarpeita. Hallitusohjelman toteutui ja ikärajan poistoa koskevia säännöksiä on muutettu niin, että kieltäytymisen seuraamukset ovat samat kaikilla ikäryhmillä. Muutoksen seurauksena myös 25 vuotta täyttäneet kuntouttavaan työtoimintaan osallistumasta kieltäytyvät tai sen keskeyttävät henkilöt menettävät oikeuden työmarkkinatukeen 60 päivän ajalta kieltäytymisestä lukien, tai heidän toimeentulotuen perusosaansa voidaan alentaa enintään 20 prosentilla. Uudistuksella ei muutettu kuntien ja valtion välistä työnjakoa työttömien aktivointitoimien järjestämisessä. (HE 194/2009.)

Aktivointiedellytykset. Lain 3 §:n 1 momentin perusteella lakia sovelletaan aktivointisuunnitelman laatimiseen ja kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen alle 25-vuotiaalle henkilölle, jolle on laadittu työnhakusuunnitelma ja joka on saanut työmarkkinatukea vähintään 180 päivältä viimeisen 12 kuukauden ajalta tai 500 päivää työttömyyspäivärahaa, taikka jolle on tehty työnhakuhaastattelu, ja jonka pääasiallisena toimeentulona viimeisen neljän kuukauden aikana on ollut työttömyyden johdosta maksettu toimeentulotuki.

Lakia sovelletaan myös yli 25-vuotiaaseen työmarkkinatukea saavaan henkilöön, kun hän on saanut työmarkkinatukea vähintään 500 päivää tai 500 työttömyyspäivärahapäivän täytyttyä työmarkkinatukea vähintään 180 päivää, taikka henkilön pääasiallisena tulona on ollut toimeentulotuki. Eli edelleen nuorten aktivointiehto täyttyy aiemmin kuin yli 25-vuotiaiden.

Aktivointisuunnitelma. Aktivointisuunnitelmalla tarkoitetaan pitkään työttömänä olleelle henkilölle työllistymisedellytysten ja elämänhallinnan parantamiseksi laadittavaa suunnitelmaa, jonka työ- ja elinkeinohallinto ja kunta laativat yhdessä henkilön kanssa (L kuntouttavasta työtoiminnasta § 2). Aktivointisuunnitelmaan voidaan sisällyttää sekä työ- ja elinkeinohallinnon että kunnan järjestämisvastuulla olevia palveluita. Työ- ja elinkeinohallinnon järjestämien työvoimapalveluiden ja työllistymistä edistävien aktiivitoimien tarkoituksena on tukea asiakkaan sijoittumista avoimille työmarkkinoille ja koulutukseen. Aktivointiin liittyy toimeentuloturvan ehdollistaminen, sillä toimeentuloturva on osittain ehdollista tai vastikkeellista. Kieläytyminen aktivoivasta toimenpiteestä voi merkitä avustuksen menettämistä tai avustuksen alenemista. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 26 -27.)

Kuntouttavaa työtoimintaa tulee lain 8 §:n mukaan sisällyttää aktivointisuunnitelmaan, jos työ- ja elinkeinotoimisto arvioi, ettei asiakkaalle voida viimeistään kolmen kuukauden kuluessa tarjota työtä tai työllistymistä edistäviä toimenpiteitä. Kuntouttava työtoiminta on kuitenkin toissijainen toimenpide työ – ja elinkeinohallinnon työllistymistoimenpiteisiin nähden. (HE 194/2009.) Kuntouttava työtoiminta tulisi järjestää siten, että se vastaa sisällöltään osallistujan yksilöllisiä tarpeita. Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen edellyttää asiakkaan riittävää ohjausta ja

tukemista sekä riittäviä ja mielekkäitä työtoimintapaikkoja (STM Kuntainfo 14a/2009.)

Laki velvoittaa asiakkaan iästä riippumatta osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan, mikäli se sisältyy aktivointisuunnitelmaan. Kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuuden ikärajan poiston tavoitteena on aktiivisen sosiaalipolitiikan keinon parantaa pitkään työttömänä olleiden 25 vuotta täyttäneiden henkilöiden työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintakykyä sekä sitä kautta ehkäistä syrjäytymistä. (HE 194/2009.)

2.2.2 Työmarkkinatukiuudistus

Vuoden 2006 työmarkkinatukiuudistuksessa otettiin lakimuutoksen yhteydessä käyttöön uusi aktiivikausi yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneille työttömille. Aktiivikauden aikana työttömille tarjotaan tehostetusti mahdollisuus aktiiviohjelmiin. (Hämäläinen, Tuomala & Ylikännö 2009, 11-12.)

Työmarkkinatukiuudistus myös kannustaa kuntia työllisyyden hoitoon sekä lisää työmarkkinatuen vastikkeellisuutta ja työttömien palvelutarpeiden arviointia ja aktiivitoimenpiteiden tarjoamista. Uudistuksen tavoitteena oli myös yhtenäistää työmarkkinatuen ja toimeentulotuen rahoitusta. Uudistuksessa muutettiin toimeentulotuen rahoitusta ja rakennetta siten että toimeentulotuki irrotettiin valtionosuusjärjestelmästä ja jaettiin perustoimeentulotukeen ja täydentävään toimeentulotukeen. Perustoimeentulotuen kustannukset jaetaan tasan valtion ja kuntien kesken. (HE 164/2005, Kuntaliiton yleiskirje 24/80/2005.)

Lain mukaan kuntien tulee osallistua yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneiden henkilöiden työmarkkinatuen kustannuksiin. Työmarkkinatuen rahoitusvastuu jaetaan tasan valtion ja kuntien kesken aktiivitoimiin osallistumattomien osalta.

Työmarkkinatukiuudistus toteuttaa aktivointipolitiikan ideaa, jossa tavoitteena on saada aktivointitoimenpiteiden avulla työttömät aktivoitumaan ja edistää pitkällä tähtäimellä työhön sijoittumista. Yksilöä ja hänen ominaisuuksiaan muuttamalla

vaikutetaan työttömyyteen ja tavoitteena on katkaista pitkäaikaistyöttömyys ja siirtää työttömät sosiaaliturvan piiristä työhön. (Luhtasela 2009, 9.)

2.3 Muut paikalliset olosuhteet

2.3.1 Työttömyys ja työmarkkinatuen kuntaosuus

Kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen on tällä hetkellä paineita usealta suunnalta. Yhteiskunnassa talouden taantuma on lisännyt työttömyyttä myös Satakunnassa. Satakunnan työllisyyskatsauksen mukaan työttömien määrä lisääntyi kesäkuussa 2009 21 % vuoden takaisesta ja joulukuun lopussa työttömyys oli edelleen lisääntynyt edellisvuodesta 24,1 %. Työttömyysaste oli kesäkuun 2009 lopussa Pohjois-Satakunnan te-toimiston alueella 11,8 % ja vastaavasti vuoden 2009 lopussa 13,7 %. Työvoimakoulutuksessa oli suunnilleen saman verran henkilöitä kuin edellisenä vuotena, mutta muissa työllistämistoimenpiteissä oli selvästi vähemmän kuin vuosi sitten. Yritykset eivät voi tarjota työharjoittelu- tai työelämävalmennuspaikkoja lomautusten ja irtisanomisten vuoksi. Tämän takia kuntouttava työtoiminta on varteenotettava vaihtoehto pitkään jatkuneelle työttömyydelle. (Satakunnan työllisyyskatsaus 6/2009 ja 12/2009.)

Kuntatalouden näkökulmasta työmarkkinatuen kuntaosuuden määrää tulisi pystyä edelleen vähentämään ja kuntouttava työtoiminta on siinä hyvä apukeino työhallinnon palveluvalikon lisäksi. Kankaanpään osalta työmarkkinatuen kunnan maksettava osuus on noussut vuodesta 2008 vuoteen 2009 10,0 %. Samoin on käynyt myös Honkajoella ja Jämijärvellä. Sen sijaan Karviassa ja Siikaisissa jo aloitettu aktivointityö näyttää tehonneen myös kunnan maksettavaan osuuteen.

Taulukko 1. Työmarkkinatuen kuntaosuus vv. 2008–2009 PoSan alueen kunnissa (Vertailutietoa työmarkkinatuen saajista 2009.)

Kunta	Euroa v. 2008	Euroa v.2009	Muutos %
Kankaanpää	382530	420923	10,00
Honkajoki	38406	40788	6,20
Jämijärvi	69220	71584	3,4
Karvia	124081	114390	-7,8
Siikainen	104921	82944	- 20,9

2.3.2 Yhteistyötahot

Työ- ja elinkeinotoimisto. Kuntouttavan työtoiminnan tärkein yhteistyökumppani on työ- ja elinkeinotoimisto. Aktivointisuunnitelmia laaditaan säännöllisesti viikoittain kuntouttavan työtoiminnan lain puitteiden mukaan. Lain seurauksena työntekijätason yhteistyö on suunnitelmallista ja kattavaa. Yhteistyö on ollut tärkeää, vaikka työvoima- ja sosiaalitoimen lähestymistavat ja työkulutturit poikkeavat toisistaan. Asiakaskunta on kuitenkin suurelta osin sama, vaikkakin sosiaalitoimen työntekijät katsovat asiakkaan tilannetta enemmän elämänhallinnan näkökulmasta ja työhallinto työllistymisen näkökulmasta. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 59–60).

Kankaanpään kaupungin luomat yhteistyökäytännöt ovat jatkuneet ja yhteistyö on ollut sujuvaa ja mutkatonta. Kuntayhtymän muista kunnista Jämijärvi, Honkajoki ja Karvia kuuluvat saman työ- ja elinkeinotoimiston piiriin, joten aktivoinnit myös näissä kunnissa ovat osa vakiintunutta toimintaa. Kuntouttavaa työtoimintaa on ollut aiemmin tarjolla myös Honkajoen ja Karvian kunnissa. Kuitenkin työkäytännöt eri kunnissa ovat hiukan erilaiset, joten niiden yhdenmukaistamiseen on kiinnitetty huomioita. Siikaisten osalta tilanne on erilainen, sillä se kuuluu Porin seudun työ- ja elinkeinotoimiston piiriin ja kuntouttavaa työtoimintaa ei Siikaisten kunnassa ole aiemmin järjestetty.

Kaupunki ja kunnat. Kuntouttava työtoiminta on Kuntouttava työtoiminta –lain mukaan kunnan järjestämää toimintaa. Pohjois-Satakunnan alueella kuntouttavan

työtoiminnan organisointi on annettu Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän tehtäväksi. Kuntouttava työtoiminta kuuluu siis PoSan aikuispalvelujen aikuissosiaalityön pitkäaikaistyöttömien ja vajaakuntoisten palveluihin. Lain (6 §) mukaan kunta vastaa riippumatta kuntouttavan työtoiminnan järjestämistavasta siitä, että toiminta järjestetään lain mukaisesti ja aktivointisuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Edelleen siis alueen kunnat vastaavat myös osaltaan työtoimintapaikkojen järjestämisestä omasta organisaatiostaan. Kunnat myös maksavat itse työmarkkinatuen kuntaosuuden omista budjeteistaan ja saavat myös itselleen perustoimeentulotuen valtionosuuden. Sen sijaan valtion korvaus kuntouttavan työtoiminnan kustannuksista maksetaan tällä hetkellä kuntayhtymälle.

Kankaanpään kaupunginhallitus asetti 9.3.2009 § 75 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, miten pitkäaikaistyöttömien osalta pystytään ehkäisemään syrjäytymistä ja parantamaan työllisyyttä. (Kankaanpään kaupunki 9.3.2009 § 75.) Työryhmän tehtävä oli haasteellinen, koska samalla kaupungissa toteutettiin kaupungin säästöohjelman mukaisia henkilöstön lomauttamisia, joten varsinainen työllisyyden parantaminen jäi ratkaisematta. Sen sijaan kaupungin tavoitteena on käyttää kuntouttavaa työtoimintaa työvälineenä laajemmin syrjäytymisen ehkäisyssä sekä tietenkin myös työmarkkinatuen kuntaosuuden pienentämisessä. Tässä asiassa kaupunki tekee yhteistyötä peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän työntekijöiden kanssa.

Yhdistykset. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään myös ostopalvelusopimusten avulla eri yhdistyksistä. Kyseessä on yleensä matalan kynnyksen paikat esim. työttömien yhdistys, kierrätyskeskus jne.

Työpajat. Tärkeä yhteistyötaho on Kankaanpään Aikuiskoulutussäätiön ylläpitämä Valtti-työpaja. Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä on tehnyt sopimuksen Valtti-työpajan kanssa työtoimintapaikkojen ostamisesta. Työpajalla työskentelee viisi työvalmentajaa sekä toiminnanjohtaja. Työpajalla on myös asiakkaita työelämävalmennuksessa ja koulutuksessa. Työpaja on aikuisille ja nuorille työttömille sekä muille erityisryhmille suunnattu työhön ja koulutukseen valmentava työpaja. Yhteistyö sosiaalityön ja Valtti-työpajan kesken on säännöllistä.

Säännölliset palaverit sekä asiakkaiden että työvalmentajien kanssa ovat tarpeellisia työkäytäntöjen ja yhteisten tavoitteiden yhdenmukaisuuden kannalta.

2.3.3 Asiakkaat

Työttömyyden perusteella työmarkkinatukea saaneita henkilöitä, joiden työmarkkinatukimenot kunta ja valtio jakavat, oli tammi-marraskuussa 2009 Kankaanpäässä 126, Jämijärvellä 24, Siikaisissa 29, Karviassa 42 ja Honkajoella 14. (Vertailutietoa työmarkkinatuen saajista 2009). Nämä henkilöt ovat potentiaalisia kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita ja joille myös aktivointisuunnitelma on laadittava ennen ko. toimenpiteen aloittamista.

Taulukko 2. Henkilöt, joiden työmarkkinatukimenot valtio ja kunnat jakavat (Vertailutietoa työmarkkinatuen saajista 2009)

Kunta	2008	2009	Muutos %
Kankaanpää	117	126	+ 7,2
Honkajoki	12	12	- 1,5
Jämijärvi	23	22	- 3,5
Karvia	40	35	- 13,8
Siikainen	34	27	-20,7

Kankaanpäässä henkilöiden määrä siis kasvoi vuodessa yhdeksällä henkilöllä, vaikka samaan aikaan kuntouttavan työtoiminnan piirissä olevien henkilöiden määrä myös kasvoi. Sen sijaan muissa alueen kunnissa henkilöiden määrä väheni. erityisesti Siikaisissa aktivointisuunnitelmien laatimisen ja kuntouttavan työtoiminnan aloittaminen näkyy tilastoissa työmarkkinatuen kuntaosuuden pienenemisenä suuresta työttömyysprosentista huolimatta.

Kuntouttavan työtoiminnan palvelun piirissä on asiakkaita seuraavasti:

Taulukko 3. PoSan alueen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden määrä

Kunta	31.1.2009	30.6.2009	31.12.2009
Kankaanpää	31	41	52
Honkajoki	4	3	6
Karvia	1	10	10
Jämijärvi	0	0	5
Siikainen	0	0	6

Potentiaalisia asiakkaita on siis enemmän kuin toiminta pystyy ottamaan vastaan ja lisäksi kuntayhtymän jäsenkunnissa toimintapaikkojen määrä on rajallinen. Jäsenkuntien asukkaille on tarjolla vähemmän mahdollisuuksia kuntouttavaan työtoimintaan kuin Kankaanpäässä, toiminnan laajuus ja saavutettavuus eivät ole yhtä hyvä joka puolella kuntayhtymää. Pitkien kulkuyhteyksien takaa ei voida tarjota esim. työpajapalveluita kaikille kuntien mahdollisille asukkailla. Jäsenkunnissa työtoimintapaikkoja voivat tarjota lähinnä kunta, seurakunta ja Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä.

3 KEHITTÄMISTYÖN METODOLOGISET VALINNAT

3.1 Kehittämistehtävän tavoitteet

Kehittämistehtävä käsittelee kuntouttavan työtoiminnan prosessin kehittämistä ja hyvien työkäytäntöjen luomista Pohjois-Satakunnassa. Kehittämistehtävän tavoitteena oli luoda laadukas kuntouttavan työtoiminnan prosessimalli ja kuvaus työn etenemisestä sekä hyvät ja toimivat käytännöt kuntouttavan työtoiminnan palvelun tarjoamiseen pitkään työttömänä oleille asiakkaille, heidän elämänhallintansa ja taitojensa parantamiseksi.

Kehittämistehtävässä pyritään tuottamaan tietoa, siitä pidetäänkö kuntouttavan työtoiminnan työmenetelmiä hyvinä ja laadukkaina ja kehittää työmenetelmiä edelleen, jotta saavutettaisiin kattava palveluverkosto. Kehittämistehtävässä on kyse kehittämisvaluaatiosta, jonka tavoitteena on oppiminen, hyvien käytäntöjen luominen, niiden vahvistaminen ja levittäminen.

Kehittämistehtävän fakthanäkökulmaa edustavat kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärät vuoden 2009 alussa ja lopussa sekä myös tavoitteen asettelussa merkittävä työllisyysnäkökulma. Muita määrällisiä indikaattoreita on mm. työmarkkinatuen kuntaosuuden määrä.

Kehittämistoiminnan aikana tietoa tuotetaan myös tulkinnallisesta näkökulmasta. Tiedon tuotannon välineenä ovat tällöin asiakkaiden ja työyhteisön sosiaaliohjaajien haastattelut sekä omat päiväkirjamerkinnot kehittämistoiminnan ajalta sekä erilaiset muistiot. Tulkinnallinen näkökulma tulee esiin myös kokousten ja muistioiden havainnointina ja kehittämistehtävän ajan pidetystä päiväkirjasta, josta usein tulevat esiin kehittämistehtävän hankaluudet ja kehittäjän omat ongelmat kehittämistehtävän läpiviemisessä keskellä muutenkin suurta organisaatiomuutosta. Kuntouttavan työtoiminnan kenttä on alati muuttuva ja täydentyvä. Tiedontuotantoa ei voida katsoa pelkästään fakthanäkökulmasta vaan mukana on myös tulkintaa vallitsevista käytännöistä ja niiden toimivuudesta. (Toikko & Rantanen 2009, 37–38.)

Diskurssi on kehittämistehtävän aikana ollut tärkeää ja vilkasta sekä työyhteisössä että ulkopuolella. Niiden perusteella on arvioitu kehittämistehtävän etenemistä. Teemahaastattelujen avulla on pyritty selvittämään, onko kehittäminen oikean suuntaista ja tarkoituksenmukaista sekä työn tekemisen että asiakkaan kannalta. Tärkeä tiedon lähde on myös subjektiivinen hiljainen tieto. Koska itselläni kehittäjänä on kuntouttavasta työtoiminnasta jo usean vuoden kokemus, myös henkilökohtaisella ja kontekstisidonnaisella tiedolla on merkitystä. Hiljainen tieto on ankkuroitunut toimintaan ja kokemukseen sekä ideaaleihin. Sitä voidaan harvoin ilmaista sanoilla. Sen sijaan eksplisiittistä tietoa voidaan ilmaista sanoilla ja numeroilla ja se on helposti tallennettavissa ja siirrettävissä. Kehittämistehtävässä eksplisiittistä tietoa edustavat juuri työttömyystilastot ja tiedot osallistujien määrästä. Hiljaista tietoa edustaa oma intuitio hyvistä työmenetelmistä ja arvioista, kuinka asioita tulisi tehdä tästä eteenpäin. Hiljainen tieto ja eksplisiittinen tieto eivät sulje toisiaan pois, vaan täydentävät toisiaan. Näiden kahden tiedon muodon vuorovaikutus on sosiaalinen prosessi, eikä se rajoitu vain yksilön sisäiseen prosessiin. (Heino 2006, 174.)

3.2. Kehittämistehtävän luonne

Oma kehittämistehtäväni ei ole perustutkimusta vaan kehittämistoimintaa, jossa pyritään kehittämään kuntouttavan työtoiminnan palvelua. Kehittämistoiminnassa tiedon käyttökelpoisuus on yleensä keskeistä. Siten kokemustietokin voi olla tieteellisen tiedon kanssa tasavertaista. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta ei ole tiedeperusteista kehittämistä, vaan tavoitteena on tuottaa tietoa, josta voidaan keskustella myös yleisellä tasolla ja jota voidaan koetella uusissa ympäristöissä. (Toikko & Rantanen 2009, 155 – 157.) Yhteistoiminnallisessa toimintatutkimuksessa kehittäjä ja työntekijät yhdessä hahmottelevat ongelman ja toimenpiteet ongelman ratkaisemiseksi ja prosessille on ominaista joustavuus ja avoimuus erilaisille tulkinnoille. Toimintatutkimukseen liittyy reflektiivinen ajattelu. Reflektiivisessä toiminnassa kehittäjä näkee toimintansa ja ajattelunsa uudesta näkökulmasta. (Heikkinen 2007, 34.) Heikkisen (2007, 154) mukaan reflektiivisyys on toimintatutkimuksen peruskäsitteitä. Toiminnan arvioinnin pohjalta suunnitellaan uusia toiminta- ja tutkimustapoja. Omia toimintatapoja kyseenalaistetaan, jotta voitaisiin

rakentaa toimivampia toimintatapoja ja näin parantaa omaa toimintaansa. (Stenvall & Virtanen 2007, 30–32.)

Kenen intressiä kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen palvelee? Kehittämistehtävän intressit ovat monitasoisia. Kuntouttavan työtoiminnan sujuminen kaikissa Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän jäsenkunnissa on jäsenkuntien taloudellinen etu. Kunnat haluavat mahdollisimman pienet työmarkkinatu- en kuntaosuuden laskut kuukausittain ja kuntouttava työtoiminta on yksi keino pienentää sitä laskua. Varsinkin Kankaanpään kaupunki ja kuntien yhteinen perusturvalautakunta ovat useissa yhteyksissä tuoneet esille kuntouttavan työtoiminnan merkityksen kunnallistalouden kannalta. Sosiaalityön kannalta intressi on luoda realistinen ja tarkoituksenmukainen kokonaisuus asiakaskohtaisesti ja – lähtöisesti kuntouttavan työtoiminnan palveluun PoSan alueella. Lisäksi kehittämistyöllä yhtenäistetään toimintatavat ja palvelun saatavuus ja taso paranevat kaikissa kunnissa.

Lisäksi kehittämistehtävän intressi palvelee yhteistyötahoja, mm. te-toimisto on kiinnostunut kuntouttavan työtoiminnan sujumisesta alueellaan ja haluaa, että kuntouttavan työtoiminnan palvelua on tarjolla kaikissa kunnissa tasapuolisesti. Mutta työhallinnon tulisi myös muistaa, että kuntouttava työtoiminta on sosiaalipalvelu ja heidän itsensä tulisi käyttää työhallinnon omia keinoja työttömyyden vähentämiseksi, eikä odottaa työtoiminnan ratkaisevan kaikkia vaikeimmin työllistyvien ongelmia. Luonnollisesti myös asiakkaan intressi tulee ottaa huomioon. Kuntouttavan työtoiminnan palvelua tulee olla tasapuolisesti tarjolla ja saatavilla. Kehittämistehtävän toteuttaminen palvelee myös asiakkaiden tasapuolista kohtelua ja eriarvoisuuden poistamista. (Toikko & Rantanen 2009, 47–48.)

Vaikka kehittämistehtävääni tulee paineita paljon ulkoapäin ja ylhäältäpäin, kuitenkin tärkein näkökohta on oman työn ja työyhteisön työkäytäntöjen kehittämisessä sekä asiakkaiden näkökulman huomioon ottamisesta. Kehittämistehtäväsäni tärkein intressi on työntekijöillä sekä asiakkailla, mutta samalla tulee täytetyksi myös työnantajan intressi toimivasta palveluketjusta ja toivottavasti myös kuntien taloudellinen intressi, mikä on kyllä nykyisen taloudellisen taantuman aikana yksittäisen palvelun vaikea täyttää. Kuntouttava työtoiminta ei voi pelkästään sääs-

tää kuntien rahaa, siihen on myös kunnilta löydyttävä resursseja sekä ohjauksen että työtoimintapaikkojen muodossa. Kehittämistehtävän edetessä yhä selkeämmin on tullut esiin intressiristiriita kaupungin ja yhteiskunnan taloudellisen tilanteen ja asiakkaan ja kuntouttavan työtoiminnan toimivien prosessien välillä.

Kehittämistehtävän luonne on reflektiivinen. Reflektiovaihe on keskeinen kehittämisen kannalta, tällöin tapahtuu oppiminen ja johtopäätösten kautta palaututaan normaalitilaan. Kun kehittämistehtävässä arvioidaan kehittämistoimenpiteiden toteuttamista, peilataan saatuja kokemuksia, tunteita ja havaintoja sekä kerättyä palautetta Kehittämistehtävä muodostuu prosessin aikana ja se perustuu yhteistoiminnalliselle dialogisuudelle. (Toikko & Rantanen 2009, 50).

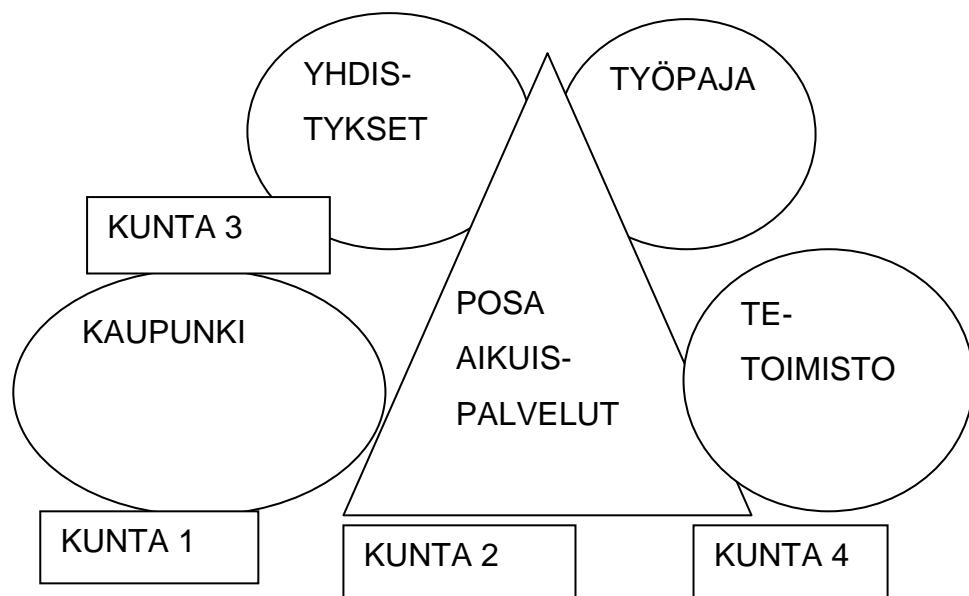
Kun tutkittavasta aiheesta halutaan saada mahdollisimman kattava kuva, yhdistellään erilaisia menetelmiä. Tieteellisessä tutkimuksessa puhutaan triangulaatiosta, jossa erilaisista tietolähteistä hankittu materiaali on toisiaan täydentävää ja se lisää tulosten luotettavuutta. (Huovinen & Rovio 2007, 104.)

3.3 Kehittämisasetelma

Kuntouttavan työtoiminnan työprosessien kehittäminen on ajankohtaista liikelaitoskuntayhtymän perustamisen vuoksi ja yhtenäisten työkäytäntöjen luominen kaikkiin kuntiin oli tämän vuoksi tärkeää. Kaikissa PoSan alueen kunnissa ei aiemmin ollut kuntouttavan työtoiminnan palvelua lainkaan tarjolla, joten myös asiakkaiden tasapuolisen kohtelun vuoksi, oli yhtenäisten ohjeiden laatiminen tärkeää. Kehittämistehtävässä ei käytetty mitään ennalta määrättyä prosessimallia, vaan prosessi eteni työpaikan tarpeiden ja muiden työtehtävien suomen aikataulun puitteissa. Kehittämistehtävä alkoi varsinaisesti keväällä 2009, jolloin kehitettiin Kankaanpään kaupungin aikaisesta kuntouttavan työtoiminnan prosessimallista PoSan malli ja sen jälkeen mietittiin myös työnjakoa eri toimipisteiden välillä. Kehittämistehtävässä voidaan havaita toimintatutkimuksen sykli, jossa suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi seuraavat toisiaan. Syklin vaiheet vuorottelevat kehämäisesti: Suunniteltiin kuntouttavan työtoiminnan prosessikuvaus, joka esiteltiin sosiaaliohjaajille, minkä jälkeen sitä kokeiltiin käytännössä. Kokeilun aikana

kerättiin haastatteluin kokemuksia prosessimallista ja toimintaa arvioitiin ja kehitettiin edelleen. Lisäksi arvioitiin prosessimallin vaikutuksia sekä asiakkaisiin että muihin toimijoihin ja edelleen kehitettiin toimintaa näiden arviointien perusteella. Suunnittelu, arviointi ja toiminta lomittuivat, eikä niitä voi täsmällisesti erottaa toisistaan. (Heikkinen 2007,33–36.)

Kehittämistehtävässä toimijoina ovat olleet työyhteisön työntekijät: sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaajat sekä ulkopuolisina tahoina kuntouttavaa työtoimintaa järjestävät tahot esim. kaupunki, kunnat, yhdistykset, seurakunta ja säätiöt.

KUVIO 1. Kuntouttavan työtoiminnan toimijat organisaatiotasolla

Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän aikuissosiaalityön palveluissa kehittämistehtävään on osallistunut itseni lisäksi aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijä sekä jäsenkuntien peruspalvelukeskuksissa työskentelevät sosiaaliohjaajat.

Taulukko 4. Kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen toimijat ja tehtävät

Toimija	tehtävä
Työnsuunnittelija	kehittäjä-työntekijä, suunnittelija, toimija, reflektointi, arviointi
sosiaalityöntekijä	suunnittelija, toimija, reflektointi, arviointi
sosiaaliohjaaja1	toimija, arviointi
sosiaaliohjaaja 2	toimija , arviointi
sosiaaliohjaaja 3	toimija, arviointi
sosiaaliohjaaja 4	toimija, arviointi
aikuissosiaalityön päällikkö	tavoitteet, seuranta
aikuispalvelujohtaja	tavoitteet, seuranta

3.4 Aineiston kerääminen

Kehittämistehtäväni tärkeimpiä tiedonkeruumenetelmiä ovat olleet havainnointi, havainnoinnin perusteella kirjoitettu päiväkirja sekä sosiaaliohjaajien ja kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden haastattelut. Jonkin verran on myös kertynyt muistioita ja pöytäkirjoja, mutta ne ovat lähinnä kehittämistehtävän ulkopuolisen tahon tuottamia, joiden intressi kuitenkin on lähellä kehittämistehtävää. Samoin oman organisaatioiden pöytäkirjat sivuavat kehittämistehtävää. Jonkin verran on käytetty myös määrällistä aineistoa tukemaan kehittämistoimintaa. (Huovinen & Rovio 2007, 104–107.)

3.4.1 Osallistuva havainnointi ja päiväkirja

Osallistuvassa havainnoissa tutkija on aktiivisesti vuorovaikutuksessa havainnoitavan toimintaympäristön kanssa. Havainnointi voi olla osa toimintaympäristön analyysiä tai se voi olla koko kehittämistehtävän kestävää ja tiiviisti kehittämiseen kytkeytyvää. Toimintatieteen piirissä on korostettu organisaation piiloisten oletta-

musten ns. käyttöteorioiden tiedostamisen merkitystä osana työn kehittämisen prosessia. Vain tätä kautta uudenlaisen työskentelymallien omaksuminen on mahdollista. (Toikko & Rantanen 2009, 144.)

Päiväkirjamerkinnot kertovat kehittämistehtävän alun vaikeuksista päästä uudessa organisaatiossa alkuun kehittämistehtävässä, vaikka kaikki toimijat ovat yhtä mieltä siitä, että toimintaa tulee kehittää samanlaiseksi kaikissa kuntayhtymän alueen kunnissa, silti varsinaisesti aikaa tai kiinnostusta kehittämistehtävään ei kenelläkään ollut. Päiväkirjassa kuvataan kehittämistoiminnan etenemistä ja varsinkin kehittämistyön vaikeudet ja intressiristiriidat tulevat esiin päiväkirjamerkinnoista selvästi. Päiväkirjassa on myös kuvattu ja arvioitu toimintaa arjen tasolla ja mitä erilaisia tunnetiloja on herännyt työyhteisössä kehittämistehtävästä ja kuntouttavan työtoiminnan palvelusta yleensä. Päiväkirjassa myös kehittämistehtävän syklit erottuvat hyvin. Kehittämistehtävän aikana pitämäni päiväkirja on toiminut myös reflektion välineenä.

3.4.2 Haastattelu

Kehittämistehtävän aikana haastattelin kolmea Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän jäsenkuntien peruspalvelukeskuksissa työskentelevää sosiaaliohjaajaa. Tarkoituksena oli saada selville, ovatko kehittämistehtävän aikana laaditut ohjeet ja prosessikaaviot toimivia työn sujumisen, työkäytäntöjen, työyhteisön työjaon ja laadullisen palvelun kannalta. Lisäksi haluttiin saada selville, onko palvelut saatavilla työntekijöiden mielestä tasapuolisesti ja kattavasti kaikille palvelun piiriin lain mukaan kuuluville asiakkaille. Lisäksi haastattelut toimivat myös kehittämistehtävän arviointihaastatteluna, jonka pohjalta voitiin toimintaa edelleen muuttaa ja kehittää edelleen. Haastatteluissa käytettiin puolistrukturoitua teema-haastattelua, jossa haastattelu kohdennettiin juuri kehittämistehtävän teemoihin. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tulkita tällä menetelmällä. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 48.)

Haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. Haastattelu ottaa huomioon ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille luomat tulkinnat ovat keskeisiä. Teemahaastattelu ei sido haastattelua tiettyyn leiriin, eikä se ota kantaa haastattelukertojen määrään tai aiheeseen. Haastatelluista sosiaaliohjaajista osalle työ oli tuttua aikaisemmista työtehtävistä peruskunnan ajalta ja osalle kuntouttava työtoiminta oli uutta työtä, johon oli ohjattu ja opastettu PoSan aikana. Tärkeätä oli saada juuri ohjaajien mielipide palvelun kehittämisestä esiin, koska myös heidän työnsä kehittämisestä kehittämistehtävässä oli kyse.

Aineiston analyysissä oli tarkoitus nostaa myös kriittisiä näkökulmia esiin, mutta lopulta haastateltavat olivat melko yksimielisiä työn tarpeellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Ohjaajien haastattelusta kehittämistehtävässä on lyhyitä suoria lainauksia ja analyysiä toiminnan kehittämisestä.

Lisäksi haastattelin viittä kuntouttavan työtoiminnan asiakasta samalla teemahaastattelun menetelmällä, tarkoituksena saada selville asiakkaiden kanta yleensä kuntouttavan työtoiminnan sujumiseen heidän itsensä kannalta sekä heidän suhteensa organisaatioihin. Tarkoituksena ei ollut kysyä, ovatko prosessikaaviot toimineet heidän kohdallaan, vaan yleensä ajatuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. Haastatelluista on suoria sitaatteja kehittämistehtävässä, tosin niitä ei ole litteroitu. Haastateltavat kuvasivat elämänsä ja elämismaailmaansa haastattelun kuluessa. He kertoivat spontaanisti aiheeseen liittyvistä kokemuksistaan ja tuntemuksistaan Jonkin verran haastateltavien kuvausta tiivistettiin ja tulkittiin jo haastattelun aikana. Haastateltavalla oli mahdollisuus korjata esitetty tulkinta tai tiivistys. Haastateltaviksi valittiin eri elämäntilanteissa olevia henkilöitä, sekä naisia että miehiä, nuoria ja vanhoja. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden haastattelut on kohdistettu ns. avaintiedonantajiin. Haastateltavilta kysyttiin suullisesti, haluavatko he osallistua kehittämistehtävän haastatteluun. Kaikki olivat valmiita antamaan mielipiteensä kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen. Heille myös korostettiin haastattelun olevan luottamuksellista ja mielipiteet pysyvät nimettöminä. Haastatteluun lupautuminen oli asiakkaille helppoa, koska sekä haastateltavat ja haastattelijat olivat tuttuja toisilleen. Osallistuminen haastatteluun oli vapaaehtoista, eikä se aiheuttanut mitään sanktiota, vaikka siitä olisi kieltäytynyt. (Kuula 2006, 106.) Tallennevälineitä ei käytetty, eikä kerätty tunnistetietoja, joten suullinen informointi oli riittä-

vää. Kehittämistehtävän aikana on rakennettu kuvaa kuntouttavan työtoiminnan palvelusta, henkilöistä, tapahtumista ja arvioitu toimintaa ja tehty tulkintoja. Haastattelut ovat tukeneet muutosten havainnointia. (Huovinen & Rovio 2007, 110.)

3.5 Kehittäjän rooli ja vastuu

Kehittämistehtävän aikana olen toiminut sekä Kankaanpään kaupungin että Pohjois-Satakunnan liikelaitoskuntayhtymän palveluksessa kuntouttavan työtoiminnan ainoana varsinaisena työntekijänä, työnimikkeenä työsuunnittelija. Työtehtävät ovat olleet määräaikaista, joten kehittämistehtävän jatkuminen työsuhteen määräajan lähestyessä on ollut epävarmaa. Samoin vuoden 2008 lopussa ei ollut selvää, minkä organisaation alaisuuteen kuntouttava työtoiminta kuuluu, joten kehittämisen aloittaminen oli hankalaa. Kuitenkin lopulta varmistui, että palvelu kuuluu Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän aikuispalveluihin, jossa olen toiminut siis työsuunnittelijana vuoden 2009 alusta alkaen. Tällä hetkellä on varmistunut, että PoSa:n perustetaan vakinainen virka kuntouttavan työtoiminnan ohjaukseen, joten toiminnan kehittämiselle on edelleen mahdollisuus. Kehittämistehtävän aikana olen tarkastellut omaa työtäni ja sen kehittämisedellytyksiä ja hyvien työkäytäntöjen reflektiivistä käsitlemistä työyhteisössä.

Kehittämistehtävässä toimin kehittäjä-työntekijänä, koska kehitän omaa työtäni ja samalla työyhteisön toimintatapoja. Kehittämistehtävän aihealue on tuttu ja olen perehtynyt hyvin aiheen lainsäädäntöön ja käytäntöihin. Kehittäjä-työntekijänä olen työskennellyt, kerännyt aineistoa ja analysoinut sitä reflektiivisesti yhdessä työyhteisön muiden toimijoiden kanssa. (Toikko & Rantanen 2009, 91). Kehittämistehtävän kulkuun on siis vaikuttanut oma kokemuspohja. Kokemus on prosessi, jonka välityksellä yksilö paikantaa itsensä ja hänet paikannetaan sosiaaliseen todellisuuteen. Kehittäminen edellyttää tietoa tutkittavasta todellisuudesta ja tietoa siitä mikä on organisaation ja sen jäsenten historia. (Katila & Meriläinen 2006, 144). Katilan ja Meriläisen mukaan (2006, 145) tutkija, joka tutkii omaa työtään ja organisaatioitaan, on etuoikeutetussa asemassa, koska hänellä on mahdollisuus kuulla ja osallistua keskusteluihin, joihin ulkopuolinen ei pääsisi. Samoin kehittämistehtäväni aikana olen päässyt sellaisiin palavereihin ja kokouksiin, joihin ulkopuolinen ei

pääsisi, mutta jotka ovat olleet kehittämistehtäväni kannalta merkityksellisiä. Tunnen myös pitkältä aikaväliltä Pohjois-Satakunnan kuntien työllisyyden hoitoon käytetyt resurssit ja ihmiset, joten historian tunteminen on helpottanut kehittämistehtävän eteenpäin viemistä.

Toimintatutkijat ovat nykyisin tasavertaisia osallisia, eivät muutosta ohjaavia eksperttejä tai konsultteja. Kehittäjäidentiteetti rakentuu oman asiantuntijuuden vaaraan. Toimintatutkimuksen yhteisöllinen ja organisatorinen kehittyminen ei riipu tutkijan kyvystä tutkijana vaan ihmisten itsensä mahdollisuudesta suunnitella, arvioida ja parantaa elämänsä laatua. (Kuula 1999, 117.)

Kehittämistoiminnassa luotettavuus tarkoittaa ennen kaikkea käyttökelpoisuutta. Vakuuttavuus on keskeinen luotettavuuden kriteeri. Kehittämistoiminnassa on kuvattava tutkimuskohde luotettavasti ja uskottavasti ja johdonmukaisesti. Kehittämistoimintaan osallistuvien kehittäjien on sitouduttava toimintaan, jotta kehittämistoiminnan tuloksena on luotettava aineisto. (Toikko & Rantanen 2009, 120- 124.)

4 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTUS

4.1 Kehittämistehtävän alkuvaikeudet

Aloittaessani opinnot Seinäjoen ammattikorkeakoulussa syksyllä 2008, oli alusta asti selvää, että opintoihin liittyvän kehittämistehtävän aihe liittyy kuntouttavaan työtoimintaan. Olin toiminut tuolloin jo pitkään kuntouttavan työtoiminnan parissa Kankaanpään kaupungin sosiaalitoimessa joko muiden töiden ohella tai kuntouttavan työtoiminnan varsinaisena työntekijänä. Mutta ajankohta oli haasteellinen. Tällöin valmisteltiin kunta- ja palvelurakennemuutoksen mukaista sosiaali- ja terveyspiiriä ja kaikki oli muutoksen takia epävarmaa.

Keskusteltiin aikuissosiaalityön tiimissä kehittämistehtävän aiheesta. Kuntouttava työtoiminta koettiin yhdessä hyväksi aiheeksi, koska muita aikuissosiaalityön teemoja on Kankaanpäässä jo kehitetty ja KUTY:ä ehkä vähiten. Tällä hetkellä ei KUTY:ssä ole edes työntekijäresurssia ja kaikki työntekijät olleet määräaikaista ja lyhytaikaisia työntekijöitä. Mietittiin tehtävän prosessimaisuutta ja sosiaali- ja terveystyön mukanaan tuomia muutoksia. Kehittämistehtävä voisikin juuri pureutua muutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin. Miten saadaan ympäröivät kunnat mukaan palveluun ja palvelun laatu parannettua entisestään uudessa sote-piirissä PoSassa. Kerrotaan Kankaanpään malli ja yritetään saada muut kunnat mukaan uuden mallin kehittämiseen ensi vuonna sote - piirissä. Epätietoisuutta siitä kuka tekee kuntouttavaa ensi vuonna, vai tekeekö kukaan. Onko minulla töitä PoSassa ja mitä ne ovat? (Päiväkirjamerkintä 8.10.2008.)

Päiväkirjamerkintä kuvaa hyvin niitä tunnelmia, mitkä työyhteisössä vallitsivat vuoden 2008 syksyllä. Ei tiedetty tarkalleen, kuka hoitaa mitään tehtävää ja kuuluuko kuntouttava työtoiminta Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän palveluihin jatkossa ja onko siihen varattuna edes työntekijäresurssia. Kuitenkin kuntouttava työtoiminta koettiin tärkeäksi kehittämisen alueeksi tuolloin. Kehittämistä oli hyvin vaikea aloittaa vuoden 2008 puolella miltään osin, kun koko organisaatio vaihtuu, eikä oman työn jatkumisesta ollut varmuutta.

Organisaatio ja työntekijäresurssit varmistuivat 31.12.2008 ja uusi Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä aloitti toimintansa 1.1.2009. Kuntouttava työtoiminta kuuluu kuntayhtymän aikuissosiaalityöhön ja tuotteena pitkäaikaistyöttömien ja vajaakuntoisten palveluihin. Itse aloitin kuntouttavan työtoiminnan työnsuunnittelijan määräaikaisessa työsuhteessa samaan aikaan ja työsopimus allekirjoitettiin 31.12.2009 saakka.

Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen vuoden 2009 alussa oli kuitenkin nihkeää, koska organisaatiomuutos vaikutti työnkuvaan sekä toi paljon uusia työntekijöitä sekä uusia työkäytäntöjä työyhteisöön. Oikeastaan vaadittiin ainakin kaksi kuukautta uuteen organisaatioon sopeutumiseen. Työyhteisö ei ollut alkuvuonna juuriakaan kiinnostunut minkään uuden kehittämisajatuksen läpiviemisestä. Kaikki energia meni normaaleista työtehtävistä suoriutumiseen ja rutiinien opettamiseen uusille työntekijöille.

En ymmärrä miten tässä hullunmyllyssä voisi saada oman työyhteisön kiinnostumaan minun kehittämistehtävästäni, jonka kuitenkin tulisi koskea koko työyhteisöä. Kaikki muut yhteistyökumppanit esim työvoima ja työpaja ovat paljon kiinnostuneempia asiasta kuin oma työyhteisö. (Päiväkirjamerkintä 17.3.2009.)

Kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen tiimoilta pidettiin palavereja mm. teoimistossa ja yhteinen näkemys oli, että kuntouttavaa työtoimintaa tulee kehittää yhteistyössä ja kuntouttava työtoiminta nousee yhä varteenotettavammaksi vaihtoehdoksi työttömyydelle, koska yritykset eivät voi ottaa työharjoittelijoita samaan aikaan, kun on lomautuksia.

Johtajan mukaan tarvitsisin kaverin tähän työhön, koska työtä on niin paljon. Mutta työaika menee kuitenkin myös tt-tukeen ja yleiseen neuvontaan ja puheluihin. Joten kehittämistehtävän läpivienti yksin tuntuu mahdottomalta. (Päiväkirjamerkintä 17.3.2009.)

Kuitenkin kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen oli myös esimiesten mielestä tärkeää, mutta aika- ja henkilöstöpula eivät antaneet siihen vielä vuoden 2009 alkukuukausien aikana mahdollisuuksia, mutta toiveita paremmasta kuitenkin oli jo esitetty.

Puhuin esimiehen kanssa ja päätettiin pitää palaveri, sitten kun saadaan henkilöt paikalle tästä kehittämisestä. Pitäisi saada jo keväällä jonkinlainen kehittämispaperi aikaiseksi näiden kuntien kuntouttavasta työtoiminnasta. (Päiväkirjamerkintä 30.3.2009.)

4.2. Kehittämistehtävän ensimmäinen vaihe

Keväällä 2009 yhtäkkiä tuntui siltä, että yhteistyökumppaneita sekä omaa organisaatioita alkoi kiinnostaa kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen ja usealta taholta haluttiin panostaa juuri kuntouttavaan työtoimintaan. Lisäksi aikuissosiaalityöhön palkattiin työparikseni sosiaalityöntekijä, jonka työhön kuuluu mm. aktivointisuunnitelmien laatiminen. Osallistuin Kankaanpään kaupunginhallituksen asettamaan työryhmään, jonka tehtävänä oli mm. selvittää, miten pitkäaikaistyöttömien osalta pystytään ehkäisemään syrjäytymistä ja pa rantamaan työllisyyttä. Työryhmän työn tuloksena voidaan pitää ainakin sitä, että tietoisuus kuntouttavasta työtoiminnasta ja työtoimintapaikkojen saatavuudesta parani ja kaupungilla on tarjota erilaisia työpaikkoja kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille.

Myös työ- ja elinkeinotoimiston kanssa käydyissä palavereissa sovimme kuntouttavan työtoiminnan kehittämisen työnjaosta. PoSa kehittää kuntouttavaa työtoimintaa sosiaalisen näkökulmasta ja myös suhteessa PoSan jäsenkuntiin ja TE-toimisto keskittyy omaan osaamiseensa ja mahdollisesti jatkopolutusten seuraamiseen.

Täällä halutaan sen mallin kehittämistä ja työkkäriissä jatkopolutusta ja kaupungintalolla listan tyhjäämistä ja niin edelleen. Kovasti on työtä saman asian tiimoilta tehtävänä (Päiväkirjamerkintä 6.4.2009.)

Vaikka kaikki osapuolet haluavat kuntouttavan työtoiminnan kehittämistä, näkökulma kehittämiseen on kuitenkin eri toimijoilla erilainen ja oma kehittämissuunnitelmani keskittyy kuitenkin toimivan mallin luomiseen kuntouttavaan työtoimintaan PoSan alueelle. Muut näkökulmat tulevat toimivan mallin mukana, eikä päätavoitteena voi olla mahdollisimman suurien kuntatalouden säästöjen löytäminen kuntouttavan työtoiminnan avulla.

4.2.1 Aktivointisuunnitelma

Kehittämistehtäväni ei varsinaisesti puutu aktivointisuunnitelmien laatimiseen ja sen käytäntöjen kehittämiseen, mutta kokonaiskuvan saamiseksi koko työprosessista on laadittu myös yhteneväinen prosessikaavio PoSan alueelle (Liite 1). Aktivointisuunnitelman prosessi lähtee asiakkaan tunnistamisesta: Joko työ- ja elinkeinotoimistossa tai peruspalvelukeskuksessa tunnistetaan aktivointiehdon piiriin kuuluvat asiakkaat. Viranomaiset vaihtavat keskenään tietoja ja sopivat kutsuttavista aktivoitavista asiakkaista ja säännöllisistä aktivointihaastattelupäivistä. Käytännössä kutsuttavista asiakkaista sovitaan yhteisissä palaverieissa tai puhelinneuvotteluissa sen perusteella, kenelle aktivoinnista olisi todennäköisesti hyötyä ja työttömyys pitkittynyt.

Ala-Kauhaluoman ym.(2004, 61- 62) mukaan asiakkaiden valikointia on myös tehty tutkimuskunnissa, koska kaikkia aktivointiehdon piiriin kuuluvia ei pystytty aktivoimaan asiakkaiden suuren määrän vuoksi. Palvelujen kysyntä ylitti myös case-kunnissa toimistojen ja työntekijöiden resurssit, joten asiakkuudet syntyivät erilaisen valikointiprosessien kautta, jotka määräisivät asiakkaiden saaman palvelun laadun ja pääsyn palvelun piiriin.

Kutsun aktivointisuunnitelman laatimista varten lähettää joko te-toimisto tai peruspalvelukeskus. Aktivointisuunnitelma laaditaan joko työ- ja elinkeinotoimistossa tai jäsenkuntien peruspalvelukeskuksissa. Kankaanpäässä suunnitelmat laaditaan Pohjois-Satakunnan te-toimistossa, johon sosiaalityöntekijä tai työsuunnittelija osallistuu yhdessä työvoimaneuvojan ja asiakkaan kanssa. Muissa kunnissa yleensä työvoimaneuvoja tulee sovitusti tekemään aktivointisuunnitelmaa peruspalvelukeskukseen. Suunnitelmaan laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa ja se allekirjoitetaan. Suunnitelman seurannasta sovitaan samalla.

Ala-Kauhaluoma ym. (2004, 73) toteaa, että aktivointisuunnitelman laadinnassa pyritään sovittamaan lain tavoitteita ja asiakkaiden yksilöllisiä toiveita tarjolla olevien mahdollisuuksien rajoissa. Lisäksi asiakkaiden tilanteet ovat erilaisia ja edellyttävät yksilöllisen harkinnan käyttöä. Tällainen käytäntö on vallalla myös PoSan alueen aktivointisuunnitelmia laadittaessa.

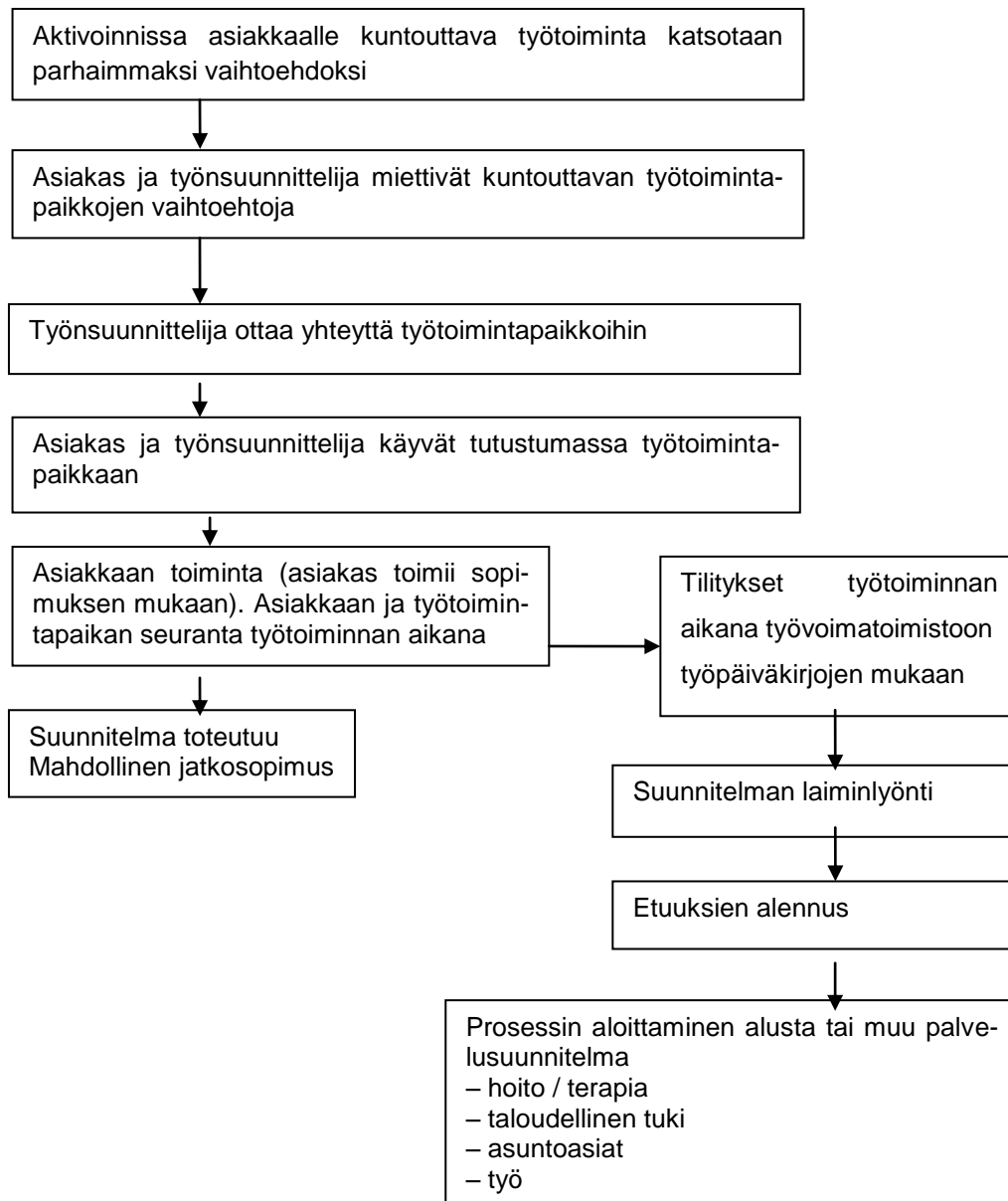
Aktivointisuunnitelmaa laadittaessa suunnitelma kirjataan työhallinnon tietojärjestelmään, mutta se on kirjattava pääpiirteissään myös sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmään, Efficaan. Sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja/työnsuunnittelija kirjaa suunnitelman järjestelmään huolimatta siitä, onko asiakas aiemmin ollut sosiaalitoimen asiakas vai ei. Kirjaaminen on tärkeää myös asiakkaan jatkosuunnitelmien tarkistamisen ja tilastoinnin kannalta.

Aktivointisuunnitelman laatimisprosessin viimeinen kohta käsittelee suunnitelman toteuttamista. Työhallinnon toimenpiteet etenevät asiakkaan ja te-toimiston välillä ja niistä toteutuneista toimenpiteistä voidaan saada tieto myöhemmin työhallinnon viranhaltijoilta. Mutta jos suunnitelmaan on sisällytetty kuntouttavaa työtoimintaa, työnsuunnittelija tai jäsenkunnissa sosiaaliohjaaja ryhtyy etsimään tarkoitukseen sopivaa työtoimintapaikkaa.

4.2.3. Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttavan työtoiminnan prosessikuvaus on laadittu ensimmäisen kerran Kankaanpään kaupungissa vuonna 2006. Tällöin Kankaanpään kaupungin sosiaalilautakunta hyväksyi aikuissosiaalityön tiimitoimintamallin, johon osana kuului myös kuntouttavan työtoiminnan prosessikuvaus.

Muut kuntayhtymän kunnat ovat noudattaneet joko Kankaanpään mallia, tai niissä ei ole varsinaista prosessikuvausta ollut ollenkaan tai koko palvelua ei ole ollut ennen peruspalveluliikelaitoskuntayhtymää ollenkaan saatavilla.

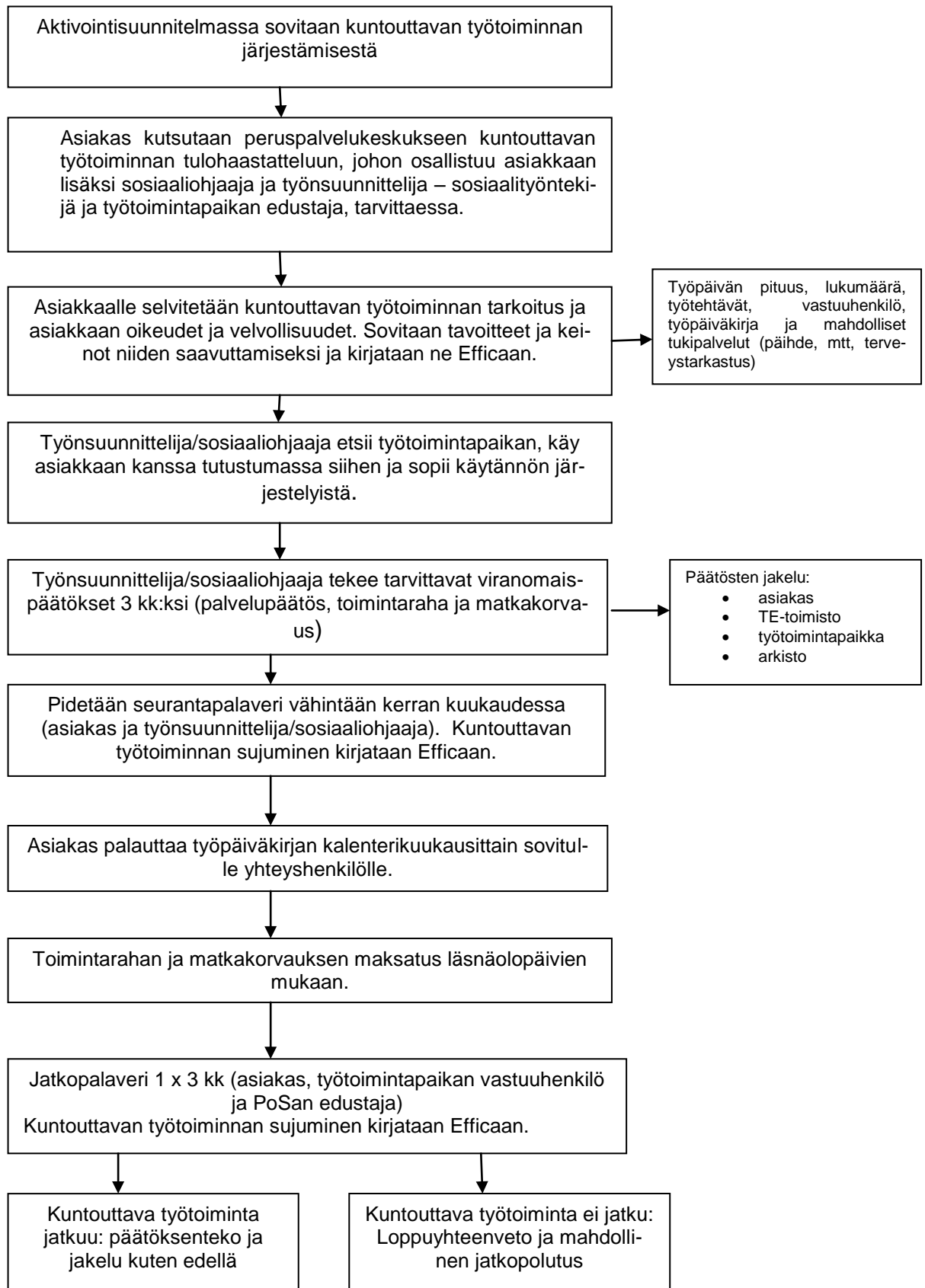

Kuvio 2. Kankaanpään kaupungin aikuissosiaalityön tiimitoimintamallin mukainen kuntouttavan työtoiminnan prosessikaavio v.2006.

Tätä mallia ei kuitenkaan sinällään voi soveltaa koko kuntayhtymän alueen kuntouttavan työtoiminnan prosessia kuvaavaksi kaavioksi, koska työntekijäresurssit ovat nyt erilaiset kuin aiemmin, samoin kuin myös koko organisaatio. Sosiaalityöntekijän panosta aktivointisuunnitelmiin ja kuntouttavaan työtoimintaan ei tässä

kaaviossa ole otettu huomioon ollenkaan. Myöskään tässä ei ole erikseen todettu työtoiminnan aikaisia palavereja, jotka kehittämistehtävän aikana koettiin tärkeiksi. Tiimitoimintamallin mukainen prosessikaavio ei myöskään ota huomioon työntekijän muita mahdollisia tehtäviä kuntouttavan työtoiminnan prosessin aikana, eikä asiakkaan velvollisuuksia. Kuitenkin kehittämistehtävän lähtökohtana ja perustana voidaan pitää juuri Kankaanpään aikuissosiaalityön tiimitoimintamallia. Lisäksi tämän kehittämistehtävän aikana haluttiin kuvata ja kehittää nimenomaan työnjakoa Kankaanpään ja muiden jäsenkuntien kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen välillä. Sen tähden laadittiin erikseen prosessikaaviot aktivointisuunnitelman laatimiseen, kuntouttavaan työtoimintaan ja kuntouttavan työtoiminnan työnjakoon eri toimijoiden välillä.

Kuviossa 3 on laadittu uusi prosessikaavio kuntouttavan työtoiminnan koko työkäytännöiksi sekä Kankaanpäässä että jäsenkunnissa. Prosessi lähtee siitä oletuksesta, että aktivointisuunnitelmassa on päädytty kuntouttavaan työtoimintaan ja asiakas on halukas siihen sitoutumaan. Asiakkaan kanssa on aktivointisuunnitelmapalaverissa jo alustavasti keskusteltu kuntouttavan työtoiminnan mahdollisista paikoista ja niiden pohjalta asiaa voidaan lähteä viemään eteenpäin.

Kuvio 3. PoSan Kuntouttavan työtoiminnan prosessikaavio, versio 1.

Tässä prosessikaaviossa on kiinnitetty huomiota erityisesti asiakkaan tulohaastatteluluun aktivointisuunnitelman jälkeisessä tapaamisessa. Asiakas kutsutaan peruspalvelukeskukseen kuntouttavan työtoiminnan tulohaastatteluun ja haastatteluun osallistuu sosiaalityöntekijä, joka on tavannut asiakkaan jo te-toimistossa ja työnsuunnittelija, joka käytännössä järjestää kuntouttavan työtoiminnan paikan asiakkaalle. Jäsenkunnissa haastatteluun osallistuu sosiaaliohjaaja sekä mahdollisesti työtoimintapaikan yhteyshenkilö. Tässä vaiheessa asiakkaalle selvitetään työtoiminnan tavoitteet sekä otetaan huomioon asiakkaan toiveet työtoimintapaikasta ja työajoista sekä sopimuksen kestosta. Keskustellaan asiakkaan motivaatiosta kuntouttavaan työtoimintaan sekä sitoutumisesta työtoiminnan tavoitteisiin. Samalla voidaan sopia työtoimintaa tukevista toimenpiteistä varaamalla aika esim. a-klinikalle, ohjaamalla hakemaan toimeentulotukea ja muita etuuksia. Asiakkaan tilanteen mukaan sovitaan yhdessä tutustumiskäynti työtoimintapaikalla ja ohjataan asiakas toiminnan piiriin ja sovitaan aloittamisesta.

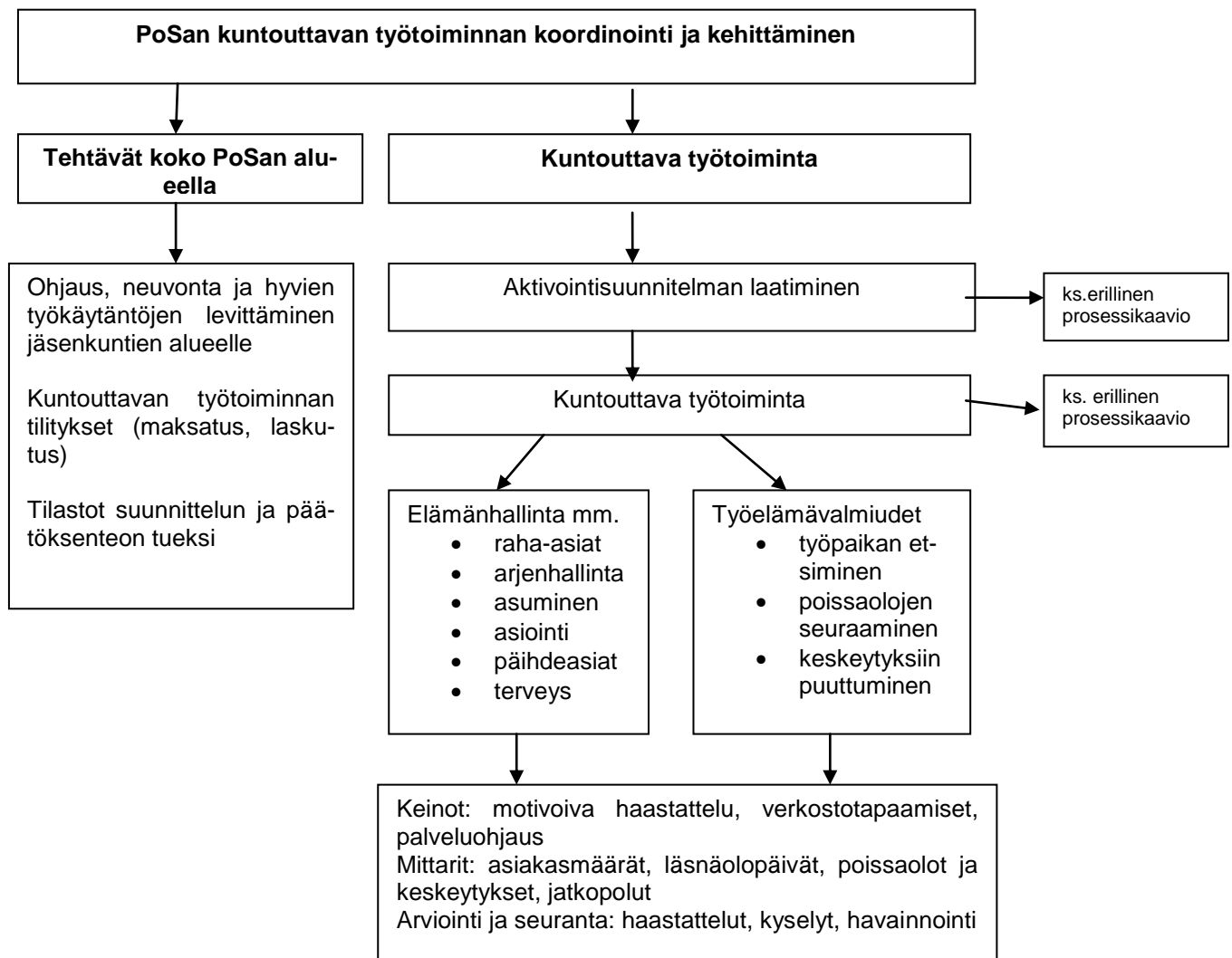
Työtoiminnan aloittaminen ja tarvittavat viranomaispäätökset tehdään asiakastietojärjestelmään (Efficään) ja päätökset jaetaan prosessikaavion mukaisesti. Päätökset on tärkeä toimittaa ennen kuntouttavan työtoiminnan aloittamista työ- ja elinkeinotoimistoon, jotta asiakkaan etuudet ovat ajan tasalla, eikä esim. asiakkaan työnhaku katkea viivästyneiden viranomaispäätösten takia.

Prosessikaaviossa on myös seurantalaverit kirjattu ja aikataulutettu. Seurantapalavereja on hyvä pitää n. yhden kuukauden välein joko työtoimintapaikassa tai peruspalvelukeskuksessa. Seurantapalavereja on luontaista pitää myös peruspalvelukeskuksessa, koska asiakkaalla on usein myös muuta asiaa toimistoon mm. toimeentulotuen hakeminen tai kuntouttavan työtoiminnan työpäiväkirjan palauttaminen. Työtoiminnan sujuminen kirjataan myös asiakastietojärjestelmään, koska dokumentointi työtoiminnan sujumisesta on tärkeää.

Kaavioon on myös kirjattu asiakkaan velvollisuudet palauttaa työpäiväkirja kalenterikuukauden päätyttyä sovitulle yhteyshenkilölle läsnäolopäivien todentamiseksi. Viranhaltijoiden tehtävänä on myös tehdä tarvittavat päätökset matkakorvauksista ja toimintarahoista ja suorittaa niiden mukaan maksut asiakkaille toteutuneiden työpäiväkirjojen mukaan.

4.2.4 Työnjako yksiköiden välillä

Kehittämistehtävän myötä myös työnjakoa on kehitetty eri yksiköiden välillä. Jäsenkuntien sosiaaliohjaajien työhön kuuluu aikuissosiaalityön tehtäviä mm. toimeentulotuen myöntäminen sekä muu ohjaus ja neuvonta sekä joitakin vammaispalvelulain mukaisia tehtäviä. Kuntouttavan työtoiminnan myötä tehtäväkenttä laajeni myös koskemaan aktivointisuunnitelmia ja kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä oman kunnan alueella. Oheiseen kuvioon 4. on kuvattu kuntouttavan työtoiminnan työnjaollista prosessia Kankaanpään työnsuunnittelijan näkökulmasta.

Kuvio 4. Työnsuunnittelijan työorientaatio.

Kankaanpään työnsuunnittelijan työhön kuuluu koko kuntayhtymän alueen kuntouttavan työtoiminnan koordinointi ja kehittäminen. Tähän liittyy mm. tilastot ja rahavirtojen seurannat päätöksenteon tueksi. Lisäksi Kankaanpäässä peruspalvelukeskuksessa haetaan kuntouttavasta työtoiminnasta maksettava valtion korvaus kaikkien kuntien osalta kuntayhtymälle. Sen sijaan kaavion toinen työnkuvaan liittyvä osio on perusteiltaan samanlainen kaikissa kunnissa. Työntekijöiden tulee ottaa asiakkaiden kanssa puheeksi elämänhallintaan liittyvät asiat sekä myös seurata asiakkaiden poissaoloja ja puuttua mahdollisiin työtoiminnan keskeytyksiin.

4.2.5 Prosessimalleista tiedottaminen

Uudesta mallista tiedotettiin jäsenkuntien sosiaaliohjaajia käynneillä kuntien peruspalvelukeskuksissa. Toisissa peruspalvelukeskuksissa asia oli jo ennestään tuttu, mutta mm. Jämijärvellä työnjako Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitos-kuntayhtymän ja kunnan välillä oli vielä epäselvää.

Kävimme Jämijärvellä aamulla tiedottamassa kuntouttavan työtoiminnan työkäytännöistä. Yllätykseksemme saimme huomata, että Jämijärven kunta on aikeissa palkata palkkatuella oman työnsuunnittelijan hoitamaan kuntouttavaa työtoimintaa. (Päiväkirjamerkintä 25.5.2009).

Työnjako on vakiintunut tämän jälkeen ja aktivointisuunnitelmat tehdään edelleen PoSassa, ja kuntouttava työtoiminta kuuluu PoSan palveluihin.

Myös Siikaisten osalta oli kuntouttavan työtoiminnan käynnistämisessä alkuvaikeuksia ja siihen vaikutti erityisesti Siikaisten kunnan kuuluminen eri työ- ja elinkeinotoimiston piiriin. Saimme kuitenkin sovittua palaverin Porin seudun työ- ja elinkeinotoimistoon, jossa oli paikalla sekä te-toimiston edustajia, Siikaisten kunnan edustajia sekä PoSan edustajia.

Olemme olleet erilaisissa yhteistyökumppaneiden palaverissa, mm. Porin te-toimistossa aloittamassa Siikaisten kuntouttavaa työtoimintaa. Ei tahdo saada aktivointiaikoja, että saataisiin ihmisiä eteenpäin. (Päiväkirjamerkintä 9.6.2009).

Kuitenkin tämä palaveri toimi alkusysäyksenä aktivointisuunnitelmien aloittamiselle Siikaisten peruspalvelukeskuksessa ja samalla myös tiedotettiin Siikaisten kunnan edustajia kuntouttavan työtoiminnan merkityksestä ja työtoimintapaikkojen saatavuuden tärkeydestä.

4.2.6 Ensimmäisen vaiheen arviointi

Toimintatutkimuksessa pyritään toiminnan kehittämiseen reflektiivisen ajattelun avulla. Ihminen tarkastelee omia ajatussisältöjään ja kokemuksiaan ja tämän jälkeen hän pystyy näkemään oman toimintansa ja ajattelunsa uudesta näkökulmasta. Kun työyhteisössä tarkastellaan työtapoja ja – käytäntöjä uudessa valossa, voidaan omaksua uusi tapa keskustella ja kehittää toimintaa (Heikkinen 2007, 34.)

Työyhteisössä keskustelimme käytännön työtä kunnissa tekevien sosiaaliohjaajien kanssa kuntouttavan työtoiminnan työkäytännöistä ja niitä ohjaavista uusista prosessikaavioista arviointipalaverissa. Reflektio-tilanteelle oli varattu aika ja sovittu yhdessä reflektoitava aihe. Sosiaaliohjaajat olivat saaneet materiaalin etukäteen ja olivat voineet siihen tutustua rauhassa. (Seppänen-Järvelä 2004, 46.)

Kaaviot olivat tuolloin olleet käytössä 3 kk, tällöin ei vielä kaikissa kunnissa ollut kuntouttavan työtoiminnan osalta päästy alkuun, kritiikkiä kaavioiden toimivuudesta ei juuri esitetty. Kuntouttavan työtoiminnan prosessikaavio käytiin vaihe vaiheelta läpi, ja päädyimme muutamiin muutoksiin, jotka on esitetty liitteessä 2. (Liite 2)

Asiakkaan tulohaastattelu siirretään alemmaksi, niin että työtoimintapaikka on käytännössä jo tiedossa kun asiakas haastatellaan. Tietenkin voi olla mahdollista että haastatellaan esim. haastavissa päihdetapauksissa useaan kertaan, mutta normaaleissa tapauksissa haastatellaan vasta työtoimintapaikan löytymisen jälkeen. (Päiväkirjamerkintä 16.9.2009.)

Muilta osin prosessikaaviot koettiin hyviksi ja toimiviksi käytännöiksi, joihin on hyvä palata uuden tapauksen yhteydessä. Arviointipalaverissa todettiin, että kuntouttavan työtoiminnan palvelua on syytä kehittää edelleen mm. yhtenäisten käytäntöjen saamiseksi prosessikaaviossa tarkoitettuun tulohaastatteluun sekä ainakin Kan-

kaanpään osalta on tarve tarkemmalle ohjeelle tapauksiin, missä kuntouttava työtoiminta joudutaan keskeyttämään.

4.3 Kehittämistehtävän toinen vaihe

4.3.1 Tulohaastattelu

Suunnittelupalaverissa kehittämistehtävän eteenpäin viemiseksi mietimme sosiaalityöntekijän kanssa, mitä asioita olisi otettava huomioon kuntouttavan työtoiminnan tulohaastattelussa. Tarkoituksena oli laatia kaikissa kunnissa käyttöön otettava arjen työväline, muistilista, palvelun yhdenmukaistamiseksi ja asiakkaiden tasapuolisen kohtelun varmistamiseksi. Listasimme seuraavat asiat otettavaksi puheeksi asiakkaan tullessa peruspalvelukeskukseen kuntouttavan työtoiminnan tulohaastatteluun:

Asuminen ja arjenhallinta

- vuokranmaksu
- asumistuki
- päivärytmi
- netin käyttö
- harrastukset
- ruuanlaitto yms. kotityöt

Raha/Talous

- tulolähde
- laskujen maksaminen
- rahankäyttö
- velat

Työelämävalmiudet ja työhistoria

- atk, cv, työhakemus
- opinnot, ammatti
- viimeinen työsuhde
- muu työkokemus

Muut palvelut

- päihde- ja mielenterveyspalvelujen tarve
- muut kuntouttavaan työtoimintaan vaikuttavat sairaudet

Sosiaalinen verkosto/kanssakäyminen

- sukulaiset, perhe ym
- ystävät

Työntekijä itse valitsee asiakaskohtaisesti, mitkä aiheet on tarpeen ottaa puheeksi, koska osa puheeksi otettavista asioista on voinut tulla esille jo aktivointisuunnitel-mahaastattelussa, eikä niitä tällöin ole tarpeen toistaa, mikäli paikalla ovat samat henkilöt.

4.3.2 Kuntouttavan työtoiminnan keskeyttäminen

Vielä vuoden 2009 syksyllä kuntouttavan työtoiminnan keskeyttäminen ilman pä-tevää syytä ei aiheuttanut yli 25-vuotiaalle asiakkaalle sanktioita. Ainoastaan alle 25-vuotiaan asiakkaan asema oli lainsäädännössä määritelty.(L kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001 § 19, 20, 21) Kuntouttava työtoiminta oli siis vuoden 2009 loppuun saakka vapaaehtoista yli 25-vuotiaalle. Tämän vuoksi asiakkailla saattoi olla poissaoloja työtoimintapaikalta useita päiviä, mutta siitä huolimatta kuntoutta-va työtoiminta jatkui edelleen. Poissaoloja on kontrolloitu kuukausittain palautetun työpäiväkirjan avulla.

Tarkoituksena oli luoda yhtenäinen käytäntö koko PoSan alueelle tilanteessa, mis-sä kuntouttava työtoiminta joudutaan keskeyttämään esim. aiheettomien poissa-olojen takia. Aiheettomat poissaolot saadaan kuriin jämäkkyydellä ja välittämisellä, asiakkaita ei hylätä, vaan tavoitteena antaa uusi mahdollisuus keskeytyksen jäl-keen. Ohje takaa asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja tasavertaisen kohtelun koko kuntayhtymän alueella.

Seuraava ohje kuntouttavan työtoiminnan keskeytyksiin otettiin käyttöön/kokeiluun 15.10.2009. (Liite 3.)

Kuntouttavan työtoiminnan päätökset tehdään yleensä kolmeksi kuukaudeksi ker-rallaan. Jos ko. jakson aikana aiheettomia poissaoloja kertyy enemmän kuin kuusi päivää, keskustelelee asiakkaan kanssa poissaoloista ensin työtoimintapaikan oh-

jaaja/yhteyshenkilö ja tarvittaessa kuntouttavasta työtoiminnasta vastaava PoSan viranhaltija. Jos poissaoloja saman jakson aikana kertyy 12 päivää tai enemmän, työtoiminta voidaan keskeyttää määräajaksi. Kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämisestä tekee päätöksen sama viranhaltija, joka on tehnyt päätöksen kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta.

Ennen keskeytyspäätöksen tekemistä asiakkaan kanssa keskustellaan keskeyttämisestä ja siihen johtaneista syistä mahdollisuuksien mukaan. Lisäksi asiakas ohjataan tarvittavien palveluiden piiriin (te-tsto, a-klinikka, kela). Asiakkaalle voidaan järjestää kuntouttavaa työtoimintaa uudelleen aikaisintaan yhden kuukauden kuluttua keskeyttämisestä.

Työtoimintapaikan ohjaaja/ yhteyshenkilö on velvollinen ilmoittamaan asiakkaan aiheettomista poissaoloista PoSan viranhaltijalle työtoiminnan keskeyttämistä varten.

Keskeytyksiin liittyvä ohje voidaan nähdä sosiaalityön keinovalikoimaan liittyvänä kontrollina. Sen avulla voidaan varmistua siitä, että annettu tuki vie asiakkaan muutosprosessia toivottuun suuntaan. Samalla saadaan tietoa mahdollisista ongelmista, jolloin niihin voidaan puuttua nopeammin. (Jokinen 2008, s. 132.)

Tiedottaminen. Keskeytysohjeista tiedotettiin sekä työtoimintapaikkoja, sosiaaliohjaajia että erikseen asiakkaita tulohaastattelun tai seurantapalaverien yhteydessä. Asiakkaan tulee olla tietoinen, mitä häneltä odotetaan ja vaaditaan ja mistä seuraa palkkiota ja mistä sanktiota. Kontrollin käytössä on tärkeää avoimuus ja selkeys (Jokinen 2008, 134.)

Työtoimintapaikan yhteyshenkilö kävi toimistolla ja kerroimme hänelle tuoreeltaan uudet toimintamallit keskeytysten osalta ja hän oli samaa mieltä meidän kanssamme, että ohjeet keskeytyksiin tuovat ryhtiä toimintaan. (Päiväkirjamerkintä 5.10.2009.)

4.3.3 Toisen vaiheen arviointi

Arviointipalaveri Kankaanpään työyhteisössä kuntouttavan työtoiminnan sen hetkisestä vaiheesta pidettiin lokakuun lopussa 2009. Kävimme sosiaalityöntekijän kanssa läpi muutosta kesäkuusta 2009 lokakuun loppuun 2009 kuntouttavan työtoiminnan palvelussa Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymässä. Mitä on pitänyt tapahtua muutoksen aikaansaamiseksi ja missä vaiheessa olemme nyt?

1. Aktivointisuunnitelmat ovat käynnistyneet kaikissa kunnissa. Mm. Siikaisissa aktivointisuunnitelmia ei tehty aiemmin ollenkaan, nyt tehty jo ? kpl. Sosiaaliohjaajille annettu tukea ja ohjausta toiminnan käynnistämiseen, mikäli he ovat sitä tarvinneet. Aktivointisuunnitelmaprosessi etenee kaavion mukaisesti.
2. Kuntouttava työtoiminta on käynnistynyt kaikissa kunnissa. Sosiaalityöntekijä ja työnsuunnittelija ovat tarpeen mukaan olleet mukana ohjaamassa ensimmäisiä asiakkaita sosiaaliohjaajien tukena kuntouttavan työtoiminnan aloitusvaiheessa tarvittaessa. Ohjausta on annettu myös erilaisten työpapereiden, tarvittavien päätösten ja sopimusten laadinnassa, jotta asiakirjat ja dokumentointi olisi jokaisessa toimipisteessä samanlaista. Kuntouttavan työtoiminnan prosessi etenee soveltuvin osin kaavion mukaisesti.
3. Tulohaastattelussa esiin otettavat asiat ja keskeytysohje ovat selkiyttäneet toimintaa ja tuoneet yhdenvertaisuutta kuntayhtymän alueelle. Keskeytysohjeet on otettu käyttöön ja työtoimintapaikat ilmoittavat poissaoloista sovitusti, jolloin poissaoloihin voidaan puuttua ajoissa. Tulohaastatteluita on järjestetty säännöllisesti kaikissa toimipisteissä. Asiakkaiden suuren määrän takia ei kaikkia välitapaamisia ole voitu tehdä Kankaanpäässä, mutta jäsenkunnissa välitapaamiset ovat onnistuneet suunnitellusti.
4. Kuntouttava työtoiminta ja aktivointisuunnitelmien laadinta ovat lisänneet ohjaajien päätösvaltaa ja toimenkuva on monipuolistunut. Työnjako peruspalvelukeskusten välillä toiminut, tosin välimatkat joskus aiheuttavat hanka-

luutta, mutta tiedottaminen sähköpostitse on usein riittävää. Yhteydenpito on sujunut hyvin.

5. Asiakkaan kannalta kuntouttavaa työtoimintaa tarjotaan todellisena vaihtoehtona työttömyydelle. Tilanne on myös muuttunut siten, että asiakkaita kutsutaan aktivointihaastatteluihin aiempaa enemmän, joten asiakkaiden ”rauha” on rikkoutunut.

Sosiaalityössä yleensä korostetaan asiakkaan autonomiaa ja Itsemääräämisoikeutta. Aikuissosiaalityössä usein vastuullisen aikuisuuden normeja rikkovat asiakkaat menettävät oman itsemääräämisoikeutensa ja toimijuutensa. Jos asiakas luokitellaan työttömäksi, joka halutessaan kykenisi työllistymään, hänelle ei välttämättä anneta oikeutta päättää osallistumisestaan aktivointitoimiin (Juhila 2008, 95, 107.)

4.4 Haastatteluiden toteuttaminen

4.4.1 Sosiaaliohjaajien haastattelut

Haastattelin marraskuussa 2009 kolmea Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän aikuissosiaalityössä jäsenkuntien peruspalvelukeskuksissa työskentelevää sosiaaliohjaajaa teemahaastattelun menetelmällä. Sosiaaliohjaajat työskentelevät peruspalvelukeskuksissa alueensa ainoina sosiaalialan viranhaltijoina ja heidän tehtäviinsä kuuluu yleisen sosiaalialan ohjauksen ja neuvonnan lisäksi toimeentulotuen ja jonkin verran myös vammaispalvelulain mukaisia avustavia tehtäviä. Keväällä 2009 heille delegoitiin myös alueensa aktivointisuunnitelmien tekeminen ja samalla myös kehittämistehtävään liittyen kuntouttavan työtoiminnan organisoiminen ja tarvittavien viranomaispäätösten tekeminen.

Haastatteluiden tarkoituksena oli saada selville, ovatko kehittämistehtävän aikana laaditut ohjeet ja prosessikaaviot toimivia työn sujumisen, työkäytäntöjen, työyhteisön työjaon ja laadullisen palvelun kannalta. Lisäksi haluttiin saada selville ovatko palvelut saatavilla työntekijöiden mielestä tasapuolisesti ja kattavasti kaikille palvelun piiriin lain mukaan kuuluville asiakkaille. Myös palvelun tuottamisen yleisiä on-

gelmia kartoitettiin ja tulevaisuuden haasteita ja toiveita visioitiin. Laadin haastattelun teemarungon, jossa em. teemat tulivat esille. (Liite 4.)

Haastattelut toimivat myös kehittämistehtävän arviointihaastatteluna, jonka pohjalta voitiin toimintaa edelleen muuttaa ja kehittää edelleen. Haastatteluissa käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua, jossa haastattelu kohdennettiin juuri kehittämistehtävän teemoihin. Tunsin sosiaaliohjaajat ennestään hyvin, joten haastattelutilanne oli hyvin epämuodollinen, ja lähinnä keskusteleva. Haastattelut tapahtuivat kunkin sosiaaliohjaajan omassa työhuoneessa. Heille oli etukäteen tiedotettu suullisesti haastattelusta ja kaikki suostuivat haastatteluun. Roolini tutkijana ei ollut kovin selkeä, vaan edelleen edustin lähinnä asiantuntijaa ja kollegaa.

Haastateltavista yksi oli aiemmin tehnyt peruskunnan aikana kuntouttavan työtoiminnan ohjausta ja aktivointisuunnitelmien tekeminen oli myös tuttua. Sen sijaan kahdelle työ oli tullut tutuksi PoSan aikana. Aineistoa ei äänitetty, vaan kirjattiin ylös tärkeimmät kommentit. Tämän takia saattoi jäädä jotain oleellista kirjaamatta.

Työn sujuminen. Haastattelun ensimmäinen teema käsitteli kuntouttavan työtoiminnan sujumista ja käyntiin lähtemistä omalla alueella. Yleisesti kaikkien ohjaajien kommenttina oli, että kuntouttavan työtoiminnan palvelu on lähtenyt käyntiin hyvin PoSan aikana.

Työtoiminta on lähtenyt hyvin käyntiin, aktivointeja tehdään koko ajan, lista käydään työkkärin ihmisen kanssa aktivoinneissa kokonaan läpi. Kunta työllistänyt palkkatuella muutaman ihmisen sekä kuntouttavassa työtoiminnassa on tällä hetkellä viisi henkilöä. Kuntouttavan paikkojen löytäminen ja yhteisymmärrys kunnan kanssa helpottui, kun kävin neuvotteluja kunnanjohtajan kanssa ja kerroin ja rautalangasta väänsin, mitä työtoiminta tarkoittaa ja kuinka paljon kunta joutuu maksamaan tyhjistä. (Ohjaaja 1.)

Haastateltava kommentoi kuntouttavan työtoiminnan ja työmarkkinatuen kuntaosuuden laskun liitteenä kuntiin tulevan nimilistan, ns. Kelan listan, yhteyttä. Lista määrittää kunnissa hyvin pitkälle aktivoitavien joukon. Kunnassa on työntekijän mukaan ymmärretty, että kunnan kannattaa järjestää mieluummin kuntouttavan työtoiminnan paikkoja, kuin maksaa työmarkkinatuen kuntaosuuden laskua.

Sosiaalityöntekijät ovat ”puun ja kuoren ” välissä. Toisella puolen ovat organisaation asettamat taloudelliset ja poliittiset rajat ja toisella puolen asiakkaiden tarpeista lähtevät työn tekemisen ideologia. (Välimaa 2008, 177.)

Suuntaamalla olemassa olevia voimavaroja aktivoiviin toimiin pyritään vähentämään kustannusten jatkuvaa kasvua. (Kananoja ym. 2008, 121.)

Työkäytännöt. Toinen teema käsitteli kehittämistehtävän aikana luotujen prosessikaavioiden hyödyllisyyttä ja selkeyttä. Teemalla haluttiin selvittää, ovatko kaaviot olleet tarkoituksenmukaisia tilanteessa, jossa toiminta tai työ on työntekijälle uutta.

Prosessikaaviot on ollut selkeitä, näkee mistä lähtee ja mitä otetaan huomioon missäkin vaiheessa. Kaavioita on voinut käyttää tsekkauslistana, onko kaikki tullut tehtyä. On saanut varmuuden, että on tehnyt oikein.

Tulohaastattelu pohjaa käyttäessä on jäänyt parempi muistijälki asiakkaasta, muun tuen tarve tulee esiin ja tulee otettua puheeksi. Myös asiakkaan oma tavoite selkeytyy. (Ohjaaja 2.)

Työnjako. Seuraava teema käsitteli työnjakoa eri PoSan yksiköiden välillä kuntouttavan työtoiminnan palvelussa. Työnjakoa pidettiin yleisesti toimivana ja prosessikaaviot toivat siihen selkeyttä.

Ohjeet ja prosessit selkiyttävät työnjakoa, siitä mikä kuuluu kenellekin. Aktivointien tekeminen itsenäisesti on tärkeää ja koen sen mielekkäänä. (Ohjaaja 3.)

Oma toimenkuva on laajentunut kuntouttavan järjestämisen myötä, mutta palkka pysynyt samana. (Ohjaaja 1.)

Tärkeää, että kaikissa kunnissa tehdään samalla tavalla, palvelut samanlaisia. (Ohjaaja 2.)

Tuki ja ohjaus. Seuraavaksi haluttiin tietää, ovatko sosiaaliohjaajat kokeneet saaneensa riittävästi tukea ja ohjausta uuden toiminnan aloittamiseen PoSassa huolimatta erillisistä työpisteistä ja välimatkoista? Jälleen kaikki haastateltavat olivat

yksimielisiä siitä, että apua on saanut aina, kun sitä on tarvinnut. Välillä apu on ollut asiakastietojärjestelmää koskevaa teknistä apua ja välillä kuntouttavan työtoiminnan käytäntöihin liittyvää asiaa.

On saanut apua silloin kun on tarvinnut, sähköpostilla tai puhelimitse tavoitettavissa ja lisäksi työntekijöiden säännölliset käynnit kunnissa auttaa. Koulutettu prosesseihin kuitenkin hyvin (Ohjaaja 2.)

Ongelmat palvelun tuottamisessa. Tämän teeman avulla haluttiin selvittää, onko kuntouttavan työtoiminnan palvelun tuottamisessa jäsenkuntien alueella jotakin erityisiä ongelmia, jotka ilmenevät erityisesti pienillä maaseutupaikkakunnilla? Ovatko asiakkaat sitoutuneita toimintaan, onko palvelu asiakkaiden saavutettavissa, onko työtoimintapaikkoja saatavilla?

Tämän teeman vastaukset erosivat toisistaan edellisiä teemoja enemmän. Aktivointien motivointi kuntouttavaan työtoimintaan on vaikeaa, koska kyseessä on yli 50-vuotiaita päihdeongelmaisia ja toisaalta mielenterveysongelmaisia henkilöitä.

Aika hyvin ovat asiakkaat ottaneet aktivoinnit ja kuntouttavan työtoiminnan vastaan, vaikka aluksi tuli kommenttia, ”eikö saa olla rauhasa”. Ei kauheasti ole päihdeongelmaisia tällä hetkellä, muutama on vielä listalla, jota ei todennäköisesti voida sijoittaa mihinkään. (Ohjaaja 1.)

Asiakkaat on kahtia jakautuneita terveydellisesti, toiset päihde- ja mielenterveysongelmaisia ja toiset todella motivoituneita ja parempikuntoisia. Huonokuntoisten asiakkaiden motivointi on vaikeaa. (Ohjaaja 2.)

Aktivointisuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää selvittää, minkälaisiin muutoksiin asiakas on valmis sitoutumaan. Asiakkaan subjektiutta tulee tukea kiinnittämällä huomio siihen, mikä on asiakkaalle haasteellista, tavoiteltavaa ja mihin hän voi sitoutua. (Mönkkönen 2007, 143 – 148.)

Palvelujen saavutettavuus kuvaa sitä, missä määrin palvelu on asukkaiden saatavilla ja miten helposti tai joustavasti se on käytettävissä. Saavutettavuus voi olla fyysistä, taloudellista, tiedollista tai sosiaalista saavutettavuutta. Kattavuus puoles-

taan tarkoittaa sitä, kattavatko palvelut määrällisesti erilaiset tarpeet ja tarvitsijaryhmät. (Kananoja ym. 2008, 165.)

Palvelujen saavutettavuus ei kuitenkaan ole ollut pahin ongelma kaikissa kunnissa, useimmat asiakkaat pääsevät kulkemaan kuitenkin keskustaan koulukuljetuksilla. Toisaalta ei haluta lähteä pidemmälle esimerkiksi Kankaanpäähän. Kesäaikaan kulkeminen on ongelma, koska monesti asiakkailla ei ole ajokorttia tai autoa, ja on ainoa kulkuväline tällöin polkupyörä.

Palvelujen fyysisen saavutettavuuden esteitä on vaikea poistaa kuntouttavassa työtoiminnassa. Sivukylillä ei ole sellaista organisaatiota, joka voisi tarjota kuntouttavan työtoiminnan paikkoja työttömille ja toisaalta työtoiminnan asiakkaille toimeentulotukena maksettava matkakorvaus osaltaan helpottaa kulkemista.

PoSan myötä kuitenkin kuntouttavan työtoiminnan palvelua on saatavilla kaikissa kunnissa, joten se voi olla myös mahdollisuus.

Työtoimintapaikkojen tarjonta on pienissä maaseutukunnissa melko yksipuolista. Työtoimintapaikkoja voi näissä kunnissa tarjota ainoastaan kunta, seurakunta ja kuntayhtymä.

Paikat yleensä keittiö-, siivous ja kiinteistöhuollon tehtäviä, joten ei kovin monipuolista, yleensä eivät kykene hoitotyöhön. Pieni kunta voi tarjota rajallisen määrän paikkoja, vaikka työttömiä paljon. Sais olla enemmän paikkoja varsinkin talvella, kesällä paremmin töitä esim. ulkotyöt ja puisto ja puutarhatyöt. (Ohjaaja 3.)

Tulevaisuuden toiveet ja haasteet. Haasteltavilta kysyttiin, tarvitaanko muuta kirjallista ohjetta tai neuvoa? Yksimielinen vastaus oli kaikilta, että asiakasesite kuntouttavasta työtoiminnasta olisi hyvä olla koko PoSaa koskevana, jonka voisi antaa asiakkaille aktivointisuunnitelman laadinnan yhteydessä.

Lisäksi keskusteltiin vuoden 2010 alusta voimaan tulleen lakimuutoksen vaikutuksista normaalin arkityöhön. Ohjaajien mielestä kuntouttava työtoiminta tulee edelleen lisääntymään myös pienissä kunnissa, koska siitä ei voi enää kieltäytyä ilman sanktioita. Kahdessa alueen kunnassa uusi yhdistysvetoinen kierrätyskeskustoi-

minta tuo uusia mahdollisuuksia kuntouttavaan työtoimintaan ja luo myös kysyttyjä matalan kynnyksen paikkoja kuntiin. Kuitenkin työmarkkinatuen kuntaosuuslistan tyhjääminen kokonaan on hyvin vaikeaa.

Haastatteluista kävi ilmi, että kaavioista ja ohjeista on ollut hyötyä aktivointisuunnitelmia ja kuntouttavaa työtoimintaa käynnistettäessä. Tärkeää oli, että niihin voi aina palata ja tarkistaa, onko kaikki vaiheet prosessista tehty. Haasteita toimintaan tuo edelleen asiakkaiden huonokuntoisuus ja työtoimintapaikkojen suppea tarjonta sekä jossain määrin myös välimatkat. Toisaalta kunnat edellyttävät työmarkkinatuen kuntaosuuden pienentämistä ja toisaalta tulisi luoda uusia työtoimintapaikkoja ja tarjota laadullista palvelua ja mielekästä tekemistä työttömyyden vastapainoksi.

4.4.2 Asiakkaiden haastattelut

Haastattelin viittä kuntouttavan työtoiminnan asiakasta samalla teemahaastattelun menetelmällä, tarkoituksena saada selville asiakkaiden kanta yleensä kuntouttavan työtoiminnan sujumiseen heidän itsensä kannalta sekä heidän suhteensa organisaatioihin. Haastattelussa kysyttiin myös, mikä on hyvää kuntouttavan työtoiminnan palvelussa ja mikä huonoa? Haastateltaviksi valittiin eri elämäntilanteissa olevia henkilöitä, sekä naisia että miehiä, nuoria ja vanhoja. Osa oli lopettanut kuntouttavan työtoiminnan, mutta on valmis aloittamaan työtoiminnan uudelleen ja osa on ollut jo pitkään palvelun piirissä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden haastattelut on kohdistettu ns. avaintiedonantajiin. Haastateltavilta kysyttiin suullisesti, haluavatko he osallistua kehittämistehtävän haastatteluun. Kaikki olivat valmiita antamaan mielipiteensä kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen. Heille myös korostettiin haastattelun olevan luottamuksellista ja mielipiteet pysyvät nimettöinä. Haastatteluun lupautuminen oli asiakkaille helppoa, koska sekä haastateltavat ja haastattelijat olivat tuttuja toisilleen. Osallistuminen haastatteluun oli vapaaehtoista, eikä se aiheuttanut mitään sanktiota, vaikka siitä olisi kieltäytynyt. Tallennevälineitä ei käytetty, eikä kerätty tunnistetietoja, joten suullinen informointi oli riittävää. (Kuula 2006, 106,119). Haastattelun teemarunko on liitteenä (Liite 5). Käyn läpi haastattelut teemoittain.

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen merkitys. Haastattelun ensimmäinen teema käsitteli kuntouttavan työtoiminnan merkitystä asiakkaalle itselleen, toiminnan hyviä ja huonoja puolia, plussia ja miinuksia.

Haastattelujen perusteella tärkeimmät merkitykset kuntouttavalle työtoiminnalle ovat: rytmi päivään, mielekäs tekeminen ja osaamisen lisääntyminen, sosiaaliset kontaktit ja päihteiden käytön väheneminen. Samanlaisia tuloksia on mm. Leena Luhtaselan sosiaalityön erikoitumiskoulutuksen lisensiaatintutkimuksessa (Luhtasela 2009, 51 – 77). Tutkija luokitteli merkitykset kuuteen ryhmään: rytmiä elämään, mielekäs työ, työyhteisö tukee, osaamisen lisääntyminen, etuudet ja aktivoituminen.

Melkein kaikki haastateltavat toivat esiin haastattelussa, että kuntouttava työtoiminta tuo rytmiä päivään ja viikkoon. Lisäksi kuntouttava työtoiminta tekee päivistä erilaisia ja päivät kuluivat hyvin.

Kiva lähteä töihin tuttuun paikkaan, tietää mitä tekee. Olen aamuvirkku, niin jää vielä iltapäivällä aikaa omille hommille. Tulee rytmiä päivään ja elämään. (Asiakas 4)

Lyhyt neljän tunnin työpäivä mahdollistaa myös oman vapaa-ajanvieron ja kotitöiden tekemisen, mutta silti asettaa rajoja vapaa-ajanvietolle. Luhtaselan mukaan (2009, 55) osallistuminen samaan arjen rytmiin muun yhteiskunnan kanssa on yksi osallisuutta lisäävä tekijä.

Mielekkään tekemisen ja osaamisen lisääntymisen toivat esiin nuoremmat haastateltavat tärkeänä asiana kuntouttavassa työtoiminnassa.

Saa tehdä kaikenlaista: Minä ja tietokone elämme symbioosissa, olisin vaikka 24/7 tietokoneella, nyt työssä muutakin kuin tietokone, oppii uutta. Uuden oppiminen ei ole vaikeaa, mielenkiintoista työtä. (Asiakas 3.)

Työtoimintapaikat on yleensä räätälöity asiakkaan osaamista vastaaviksi. Tärkeänä pidetään myös velvollisuutta ja vastuuta, mutta kuitenkin myös tietynlaista vapautta.

Vanhempien asiakkaiden mielestä sosiaaliset kontaktit ja aktivoituminen ovat merkityksellisiä kuntouttavassa työtoiminnassa.

Plussia ainakin, että saa olla toisten kanssa tekemisissä, jos ei ole missään, ei hanki uskaltaa lähteä kotoa mihinkään, on vain kotona. (Asiakas 2)

Sai uusia ystäviä, tutustui uusiin ihmisiin, kotona olemisen rutiini rikkoutui, tulee lähdettyä kotoa. (Asiakas 1.)

Ala-Kauhaluoman mukaan (2004 s. 103) vertaistuki on yksi kuntouttavan työtoiminnan keskeisimmistä elementeistä. Kun saa uusia tuttavvia, se heijastuu myös kuntouttavan työtoiminnan ulkopuolelle.

Haastateltavien joukossa monella oli taustalla päihteiden käyttöä. Kahden asiakkaan mielestä kuntouttava työtoiminta pitää päihteiden käytön aisoissa, vaikkakaan ei ole sitä kokonaan lopettanut.

Juominen on vähentynyt, ei yhtään tänä vuonna, mutta jos makais kotona vois mennä 2—3 viikkoo yhteen menoon. (Asiakas 3.)

Jos ei olis työpaikkaa, menis pohjamutiin. Työ on syy jäädä pois pämpäysreissuilta ja kaveritkin sen tietää, eivätkä edes aina pyydä. (Asiakas 4.)

Samansuuntaisia tuloksia päihteiden käytön paremmasta hallinnasta kuntouttavan työtoiminnan aikana on saanut myös Ala-Kauhaluoma (2004 s. 106.) Hänen tutkimuksensa mukaan elämänrytmi on normalisoitunut, päihteiden käyttö on paremmin hallinnassa ja elämän mielekkyys lisääntynyt tutkimukseen osallistuneiden kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden osalta.

Kuntouttavan työtoiminnan huonona puolena haastateltavat pitivät kaikki rahaa tai sen puutetta. Monet katsoivat tekevänsä samaa työtä kuin palkatut työntekijät ja saavat silti vain 8 euroa palkkaa.

Rahapuoli miinuksena, just ja just pärjää, vaikka tekee samaa työtä kuin esim. keittiöapulaiset, ei saa palkkaa, vaan vain sen 8 euroa. (Asiakas 1)

Kuitenkin haastateltavien mielestä kuntouttavassa työtoiminnassa on paljon hyviä puolia ja huonona puolena nähdään ainoastaan palkattomuus.

Mitä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Haastattelun toisena teemana oli elämä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Mitä odotat tulevaisuudelta? Onko asiakkailla mielestään esteitä työllistymisellä, vai onko nykyinen olotila hyvä?

Haastattelemani asiakkaat jakautuivat tulevaisuuden odotusten suhteen selkeästi vanhempiin asiakkaisiin (yli 55 v.) ja nuorempiin (alle 45 v.). Vanhemmat asiakkaat olivat sitä mieltä, että heillä ei ole enää työelämälle mitään annettavaa. Fyysiset sairaudet ja koulutuksen vanhentuminen ovat työllistymisen esteenä. Mutta sen sijaan kuntouttavassa työtoiminnassa he jatkavat mielellään, kunhan saavat välillä pitää taukoa.

Tällä hetkellä ei ole mitään odotuksia. Työttömyyden esteenä on omasta mielestäni ikä ja koulutuksen vanhentuminen. Jatkossa ei mielestäni ole mahdollisuuksia palkkatyöhön, voin edelleenkin osallistua kuntouttavaan työtoimintaan vaihtoehtona työttömyydelle. (Asiakas 1.)

Sen sijaan nuoremmassa ikäluokassa kiinnostusta palkkatöihin ja koulutukseen vielä oli. Tosin velkaantuminen ja siitä johtuva ulosotto nähtiin kuitenkin jonkinlaisena esteenä palkkatyölle. Työllisyyskurssit nähtiin huonompana vaihtoehtona kuin kuntouttava työtoiminta.

Haaveena työllistyminen esim. palkkatuella, toisaalta en ajattele työllistymistä, nyt on hyvä. (Asiakas 3.)

Toiset miettivät kouluttautumista, jotta työllistyminen olisi todennäköisempää, mutta kynnys lähteä pitkäkestoiseen tutkintoon johtavaan koulutukseen on kuitenkin korkea.

Kuntouttava työtoiminta toimii ”arkikuntoutumisen” välineenä ja se lisää elämänhallintaa. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet hyötyvät siitä elämäntilanteensa parantumisenä, vaikkei työllistymistä välittömästi tapahdukaan. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 210.)

Palaute viranomaisille. Kolmantena teemana haastattelussa otettiin esille sosiaalitoimen ja työ- ja elinkeinotoimiston viranhaltijoiden toiminta kuntouttavan työtoiminnan aikana. Mitä palautetta asiakkailta on annettavana viranhaltijoille?

Haastateltavilla ei yleensä ollut huomautettavaa kummankaan toimiston viranhaltijoita kohtaan. Kaikki ovat yleensä tulleet toimeen tuttujen viranhaltijoiden kanssa. Haastateltavista nuorin koki, että hänet on pakotettu useasti samanlaisille ammatinvalinnanohjauskursseille, joista ei koe saaneensa hyötyä. Asiakkaat kokevat, että henkilökohtainen palvelu myös työ- ja elinkeinotoimistossa on parempi kuin puhelimitse tehty työnhaun uusiminen.

Syrjäytyy lopullisesti jos ei edes sinne (työkkäriin) tarvi mennä. Henkilökohtaista käyntiä tarvitaan, että saa hyödyn elämänhallinnan kannalta. Kun kutsutaan aktivointisuunnitelmaan, on tilanne ahdistava, jos on pitkään ollut vain kotona ja työttömänä ja kutsutaan haastateluun, mutta kuitenkin on tarpeellista että puututaan. (Asiakas 3).

Asiakkaille tulee tunne, että joku edes välittää, kun kutsutaan aktivointisuunnitelmahaastatteluun. Vaikka tilanne on interventio asiakkaan elämään, on silti tärkeää, että asiakkaan tilanteesta välitetään ja halutaan muutosta pitkään jatkuneeseen työttömyyteen.

Keskusteltaessa sosiaaliohjaajan tai työnsuunnittelijan käynneistä työtoimintapaikalle, olivat asiakkaiden mielipiteet kahtiajakautuneita. Toiset pitivät käynntejä mieluisina, koska tällöin voitiin keskustella myös muista asioista mm. ohjata asiakasta

toimeentulotuen hakemisessa tai muiden tukipalvelujen käyttöön esim. terveydenhuollon ja a-klinikan palveluiden piiriin. Varsinkin silloin koettiin käynnit ja jatko-suunnitelmapalaverit tärkeinä, jos asiakas oli ainoa kuntouttavan työtoiminnan asiakas esim. jossain kaupungin yksikössä. Tällöin ei vertaistukeen ole mahdollisuutta samoin kuin työpajoilla ja yhdistyksissä. Ohjauskeskusteluissa voidaan myös ohjata asiakasta hakemaan koulutuksiin tai selvittelemään velkajärjestelyasioita ja poistamaan näin mahdollisia työllistymisen esteitä.

Vanhimmat haasteltavat olivat sitä mieltä, ettei heitä tarvitse tulla katomaan kuntouttavan työtoiminnan aikana, koska takana on pitkä työhistoria.

En odota että kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja tulee käymään, koska siitä tulee käyttämisen maku. Pitkä työkokemus takana, eikä elämänhallinnassa ongelmia, en tarvitse mitään ohjausta sen aikana, eikä toiveita jatkopolutuksesta tai muista työtoimintapaikoista. (Asiakas 1).

Haasteltava on tyytyväinen sen hetkiseen tilanteeseen, ja katsoo, että pystyy itse määrittämään omista asioistaan, eikä koe, että hänellä on mahdollisuuksia palkkatyöhön tai koulutukseen.

4.5 Pohdintaa kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta

Lakia kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) muutettiin 1.1.2010 alkaen siten, että kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuuden alle 25 vuoden ikäraja poistui vuoden 2010 alusta alkaen. Ikärajan poiston myötä kuntouttavasta työtoiminnasta kieltäytyvät tai sen keskeyttävät henkilöt menettävät tietyin edellytyksin työmarkkinatukensa tai heidän toimeentulotukeaan voidaan alentaa enintään 20 prosentilla. Tämän muutoksen tavoitteena on parantaa pitkään työttömänä olleiden henkilöiden työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintakykyä ehkäistä siten syrjäytymistä. (HE 194/2009, 7.) Lisäksi edellytettiin, että kuntouttavan työtoiminnan aikana tulee selvittää henkilön työ- ja toimintakyky ja järjestää hänelle hoitoa ja kuntoutusta elämänhallinnan lisäämiseksi ja toimintakyvyn ja työllistymisen edistämiseksi. Muutoksen vaikutuksena arvioitiin asiakasmäärän

lisääntyvän, ja laki voi toiminnan laajentuessa vaikuttaa henkilöstöresurssien suuntaamiseen. Hallituksen esityksen mukaan laki vaikuttaa asiakkaiden taloudelliseen asemaan, mutta toisaalta myös lisää työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintakykyä sekä ehkäisee syrjäytymistä. (HE 194/2009, 9.)

Ehkäiseekö kontrolli ja sanktiot syrjäytymistä ja lisääkö se elämänhallintakykyä?

Raunion (2004, 219–220) mukaan yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan sekä yleisiä yhteiskunta- ja talouspoliittisia toimenpiteitä että kuntouttavia ja yksilöllisiä toimenpiteitä. Vaikutettaessa syrjäytymiseen on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne (työttömyys) että ihmisten toimintakykyä ja selviytymistä heikentävät ongelmat. Työn puutetta pidetään Suomessa keskeisenä syrjäytymisen perusteena. Raunion (2004, 222) mukaan puuttamalla varhaisessa vaiheessa työstä syrjäytymiseen ja köyhtymiseen voidaan ehkäistä muiden ongelmien pahenemista. Aktivointitoimenpiteillä parannetaan henkilön taitoja sekä pätevyyttä ja estetään työttömyyden kielteisiä vaikutuksia kuten passivoitumista ja päihteiden käyttöä yms. Lisäksi aktivointitoimenpiteet vähentävät yhteiskunnan menopaineita. (Raunio 2004, 224.) Aktivointitoimenpiteistä siis näyttävät hyötyvän kaikki osapuolet ja syrjäytyneiden aktivointia pidetään nyky-yhteiskunnassa tavoiteltavana asiana.

Aktivointi kuitenkin lisää merkittävästi työttömiin kohdistuvaa kontrollia ja sosiaalisten oikeuksien kaventamista. Sosiaalityö seuloo aktivointiin osallistujista ne, jotka ovat palautettavissa normaaliuteen (työelämään) niistä, jotka eivät ole. Tällä tavoin sosiaalityö voi syventää joidenkin syrjäytyneisyyttä. (Raunio 2004, 227.) Normaaliuden vahvistaminen lisää syrjäytyneisyyttä erityisesti silloin, kun vaikeimmin aktivoitaville ei tarjota heille sopivia vaihtoehtoja yhteiskunnalliseen osallisuuteen, ts. näille henkilöille ei ole tarjolla osaamista ja työkykyä vastaavia kuntouttavan työtoiminnan paikkoja. Tällöin uusi laki edesauttaa osaltaan syrjäytymistä. Henkilöt putoavat pois työmarkkinatueltä, saavat ns. karenssin, koska eivät pysty tai halua tehdä sellaisia työtehtäviä, jotka eivät ole mielekkäitä ja heille sopivia. Taloudellinen tilanne heikkenee ja voi aiheuttaa myös muita ongelmia ja asiakkaat joutuvat hakemaan toimeentulotukea, joten kuntien toimeentulotukimenot kasvavat. Kunnilla on kuitenkin oltava sellaisia vaihtoehtoja tarjolla, jotka edistävät asiakkaan tilannetta. Ei ole eettisesti oikein, että kunnat

velvoitteen täyttääkseen tarjoavat asiakkaille ”jotain puuhaa”. Pahimmissa tapauksissa tällainen toiminta voi viedä asiakkaat kauemmas työmarkkinoista ja edesauttaa syrjäytymistä.

Kontrolli on läsnä kaikessa sosiaalityössä ja kontrollin elementtejä tuovat erityisesti lainsäädäntö ja raha. Kontrollin käyttöä aktivointityössäkin perustellaan sillä, että sen avulla voidaan varmistua siitä, että annettu tuki vie muutosta haluttuun suuntaan. Aktivointisuunnitelman tekeminen toimii sopimuksena siitä, että sekä asiakas että työntekijä sitoutuvat työskentelyyn muutoksen aikaansaamiseksi. (Jokinen 2008, 132.)

Juhilan (2009, 63) mukaan asiakkaiden vastuullisuuden korostaminen on osa poliittista diskurssia ja vastuuttomiksi määriteltyjen kansalaisten lisääntynyt kontrolli on tehty oikeutetuksi. Uusi kuntouttavan työtoiminnan lainsäädäntö on siis osa poliittista diskurssia ja hallituksen työllisyyspolitiikkaa. Työttömät on määritelty vastuuttomiksi kansalaisiksi ja katsottu, että lisääntyvällä kontrollilla heidät voidaan saada takaisin normaaliuteen ja integroitua tuottavaan yhteiskuntaan.

Aktivointipolitiikka tähtää itsestään huolehtiviin vastuullisiin ihannekansalaisiin. Ajatellaan, että tuloksia saavutetaan, kun työntekijät ovat tarpeeksi taitavia, asiakkaat riittävän sitoutuneita sekä paikallinen yhteistyö toimivaa. Kuitenkin työllistymiseen tähtäävä yksilöiden aktivointipolitiikka saa aikaan kritiikkiä. Työttömyydessä ei välttämättä aina ensisijaisesti ole kysymys yksilön työllistymiskyvyistä, vaan laajemmasta huono-osaisuudesta sekä rakenteellisen työttömyyden joillekin työnhakijoille aiheuttamista lähes toivottomista työllistymisnäköymistä. (Juhila 2008, 53–62.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan näkökulmasta tarkasteltuna, kuntouttava työtoiminta ei poista rakenteellista työttömyyttä. Luhtaselan (2009, 130) mukaan työmarkkinoille tulisi luoda rakenteita, mitkä motivoisivat ja aktivoisivat työvoiman kysyntäsektoria palkkamaan vaikeasti työllistyviä henkilöitä töihin. Aktivointipolitiikka kohdentuisi tällöin myös työvoiman kysyntään. Kuntouttavaan työtoimintaan liittyy myös osallistujien osattomuuden kokemuksia, ja osa pitkäaikaistyöttömistä ei aloita toimintaa ollenkaan tai lopettaa sen jo

alkuvaiheessa.(Luhtasela 2009, 130.)

Myös 1.1.2010 voimaan tullut työttömyysturvalain muutos (2009/1188) muuttaa kuntouttavan työtoiminnan asemaa muihin työhallinnon toimenpiteisiin nähden. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrittelee kuntouttavan työtoiminnan toissijaiseksi työhallinnon palveluihin nähden, mutta se kuitenkin määritellään työttömyysturvalaissa (10 luku § 2) työllistymistä edistäviksi palveluiksi, jota koskevat samat säännökset kuin esim. työharjoittelua, työelämävalmennusta ja työvoimapoliittista aikuiskoulutusta. Kuntouttavasta työtoiminnasta on tullut yhä enemmän työhallinnon sanktioima toimenpide, vaikka se on kunnallista sosiaalipalvelua. Kuntouttavan työtoiminnan viimesijaisuus ja sosiaalinen luonne ovat häviämässä ja työtoiminnasta on tulossa yksi toimenpide työhallinnon palveluvalikossa.

5 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN ARVIOINTI JA POHDINTA

Lähtiessäni tekemään kehittämistehtävää kuntouttavan työtoiminnan työkäytännöistä, oli sille kunta- ja palvelurakennemuutoksen mukaisen organisaatiomuutoksen myötä olemassa tilaus. Kehittämistehtävä liittyi työhöni kuntouttavan työtoiminnan työnsuunnittelijana kiinteästi. Samalla kehitin omaa työtäni ja kehitin yhteisiä työkäytäntöjä koko kuntayhtymän alueelle kuntouttavan työtoiminnan palvelussa. Muista kuntayhtymän alueen kunnista tulleet työntekijät saivat sanoa mielipiteensä kehitettävään palveluun, toimintatapa ei tullut heille kokonaan ylhäältä annettuna metodina. Vaikka kehittämistehtävän alussa muut työt ja organisaatiomuutos veivät aikaa kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseltä, kuitenkin kiinnostus kehittämiseen heräsi usealtakin taholta organisaation tilanteen hieman vakiinnuttua.

Työmarkkinatuen kuntaosuusmaksu ja kuntien heikko taloudellinen tilanne ovat vaikuttaneet myös voimakkaasti kuntouttavan työtoiminnan palvelun järjestämiseen Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän alueella. Kuntouttavan työtoiminnan palvelun tuottajasta on käyty neuvotteluja kaupungin ja kuntayhtymän välillä. Kaupungin ja myös muiden kuntien tavoitteena on saada työmarkkinatuen kuntaosuuslasku mahdollisimman pieneksi ja keinona siihen nähdään kuntouttavan työtoiminnan mahdollisimman laaja ja tehokas käyttö. Kaupunki esitti yhtenä vaihtoehtona toiminnan tehostamiselle kuntouttavan työtoiminnan siirtämisen kaupungin tehtäväksi, koska maksujen ja korvausten jakaantuminen em. organisaatioiden kesken oli epäselvää. Onneksi tilanne vuodenvaihteen tienoilla rauhoittui ja työtoiminnan kehittämistä jatkettiin entisen mallin mukaan ja pystyimme mm. jatkamaan kuntouttavan työtoiminnan ostopalvelusopimuksia.

Kuntouttavan työtoiminnan palvelu kuuluu edelleen PoSan aikuispalveluiden pitkäaikaistyöttömien palveluun ja tilaajana toimiva kuntien yhteinen perusturvalautakunta on antanut lausunnon PoSan toiminnan tehostamis- ja kehittämisohjelmassa, jonka mukaan aikuispalveluiden pitkäaikaistyöttömien palveluissa tulee tavoit-

teena olla kuntouttavan työtoiminnan tehokas käyttö. Kunnat hyötyvät palvelusta työmarkkinatuen kuntaosuuden pientymisenä. Lisäksi on huomioitava myös asiakasnäkökulma ja asiakkaiden elämäntilanne, jota pystytään kuntouttavan työtoiminnan avulla parantamaan. Perusturvalautakunta edellyttää PoSalta ja kunnilta tiivistä yhteistyötä, jossa PoSa järjestää kuntouttavaa työtoimintaa ja kunnat vastaavasti osoittavat riittävästi kuntouttavan työtoiminnan työpaikkoja (Kankaanpään kaupunki 17.12.2009 § 100.)

Yhteistyö kaupungin ja kuntien kesken edelleen jatkuu, ja neuvotteluissa kaupungin kanssa on päästy eteenpäin ja uusia työtoimintapaikkoja ja mielekästä tekemistä löytyy kaupungin ja kuntien organisaatiosta paljon, mutta myös ohjausresurssi tulee olla kunnossa työtoimintapaikkoja mietittäessä.

Kuntayhtymän alueen muissa peruspalvelukeskuksissa työskentelevät sosiaalihojaajat saivat kehittämistehtävän aikana perehdytyksen aktivointisuunnitelman laadintaan ja kuntouttavan työtoiminnan aloittamiseen. Tukea ja ohjausta annettiin tarvittaessa paikan päällä ja myös muuta neuvontaa oli saatavilla. Sosiaalihojaajat pitivät laadittuja prosessikaavioita hyvinä ja toimivina. Samoin ohjeet työtoiminnan keskeyttämiseen ja tulohaastatteluun olivat tarpeellisia. Kuntouttava työtoiminta lähtikin kunnissa hyvin käyntiin loppuvuodesta 2009 ja työtoimintapaikkoja on löytynyt kunnista melko hyvin. Ohjaajien kaipaama asiakasohje jäi tämän kehittämistehtävän ulkopuolelle, mutta on tekeillä normaalin työn puitteissa. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta muuttui vuoden 2010 alusta, joten asiakasohjeen tulee olla myös uuden lain mukainen.

Sosiaalihojaajat kokevat kuntouttavan työtoiminnan mielekkäänä ja tärkeänä osana työtä ja ovat itse olleet mukana kehittämässä oman kuntansa kuntouttavan työtoiminnan palvelua edelleen. On tärkeää, että palvelun kattavuus myös pienissä maaseutukunnissa laajenee ja sitä on saatavana lähipalveluna ja työtoiminnan työkäytännöt ovat samanlaiset koko kuntayhtymän alueella ja kuntouttavan työtoiminnan palvelua on saatavilla kaikista kunnista. Lisäksi asiakkaat ovat tasavertaisessa asemassa niin aktivointisuunnitelmien kuin kuntouttavan työtoiminnan suhteen.

Työnjako ja työkäytännöt ovat olleet toimivia, mutta asiakasmäärän kasvaessa, on syytä tarkastella uudelleen esim. tilitysten ja muiden maksatusten siirtämistä sosiaaliohjaajille kokonaan. Vaikka koordinointi ja yleinen kehittäminen jää Kankaanpäähän, voi muuta vastuuta edelleen siirtää ohjaajille.

Kehittämistehtävässäni olisin voinut ottaa huomioon myös työtoimintapaikkojen edustajien näkökulmia palvelujen toimivuudesta, mutta ajan puutteen vuoksi nämä haastattelut jäivät tekemättä. Kommentteja sen sijaan sain mm. keskeyttämisohjeista ja ne koettiin toimintaa jämäköittävinä.

Kehittämistehtävän tuloksena voidaan pitää ensimmäisen asteen tulosta eli kehittämistehtävästä on hyötyä tässä ja nyt, omassa organisaatiossa. Kehittämistehtävän aikana syntyneet prosessikaaviot ovat kuntayhtymässä käytössä ja samoin muut toimintaohjeet, mitä kehittämistehtävän aikana on syntynyt. Toimintamallia olisi mahdollista käyttää myös muissa samankaltaisissa kuntien palvelurakennemuutuksen mukanaan tuomissa peruspalvelukuntayhtymissä, mutta se edellyttäisi palvelurakenteen samankaltaisuutta. Kehittämistehtävän tulosten käyttökelpoisuudelle ei ole esteitä, käyttäjiltä voidaan edelleen kerätä tietoja palvelun toimivuudesta ja kehittää palvelua edelleen.

Kuitenkin voi olla vaikea siirtää kehitettyä palvelua sellaisenaan muualle, koska kyseessä on ainutkertainen kehittämisympäristö. Samanlaista rakennetta palvelujen tuottamiseen tuskin on, tulosten käyttökelpoisuutta voidaan arvioida omassa yhteisössä.

Asiakkaiden näkökulmasta kuntouttava työtoiminta on tärkeä palvelu ja vaikuttaa asiakkaiden arjen sujumiseen, vaikkei se poistakaan välittömästi asiakkaiden suuria ongelmia esim. päihderiippuvuutta, palkkatyön puutetta tai velkakierrettä. Luhtaselan (2009, 130) tutkimuksen mukaan kuntouttava työtoiminta ei poista työllistymisen esteitä. Asiakkaiden työllistyminen vaatisi erityistä tukea ammatinvaihdossa ja työelämälähtöistä koulutusta. Kuntouttavalla työtoiminnalla on hyvinvointia lisääviä vaikutuksia, vaikka pääpaino on työelämään liittämässä ja tarvittaessa sanktioiden käytössä.

Asiakkaat tarvitsevat kuntouttavan työtoiminnan aikana myös välittämistä, ohjausta ja tukea, vaikka varsinaista työllistymistä eteenpäin ei aina tapahtuisikaan. On tärkeää, että ohjaajalla on aikaa käydä tapaamassa asiakkaita työpaikoilla ja kysellä kuulumisia. Asiakasta ei saa unohtaa työtoimintapaikkaan, eikä ohjaajan aika saa mennä vain toimistotehtävien ja paperitöiden hoitamiseen toimistossa. Haastatteluissa tämä tuli selkeästi esille. Mikäli asiakkaiden määrä kasvaa kuntien vaatimusten mukaisesti, on vaarana, että asiakastyölle ei jää enää aikaa, vaan asiakas on ylläpitävässä kuntouttavassa työtoiminnassa niin pitkään kuin mahdollista, eikä kukaan välillä ehdi kysellä asiakkaan perään. Ohjaajan aika menee hallinnollisten päätösten tekemiseen ja rahaliikenteen hoitamiseen.

Tulevaisuudessa haasteita edelleen riittää, koska asiakkaiden määrä edelleen lisääntyy työttömyyden kasvaessa ja asiakkaat ovat edelleen yhä vaikeammin työllistyviä ja haasteena on löytää sopiva kuntouttavan työtoiminnan paikka kaikille ehdot täyttävälle asiakkaille. Varsinkin, jos tavoitteena pidetään työmarkkinatuen kuntaosuuden maksulistan tyhjentämistä, on löydyttävä erilaisia työtoimintapaikkoja. Kaikki ihmiset eivät pysty täyttämään työnteon määrittämälle normaaliudelle asetettuja vaatimuksia. Jos ongelmallisimmat ja huonoimmin työllistyvät jätetään aktivointitoimenpiteiden ulkopuolelle, syrjäytyvät he edelleen. Eli vaikeimmin aktivoitaville on tarjottava sopivia ja mielekkäitä vaihtoehtoja, samalla kun korostetaan yksilön omaa vastuuta ja aktiivisuutta. (Raunio 2004, 228.)

Jatkossa siis on tarjottava asiakkaille sekä matalankynnyksen paikkoja että ohjausresurssia. Ilman ohjausresurssia, ei kuntouttavasta työtoiminnasta ole elämänhallinnallista hyötyä asiakkaalle, vaan kuntouttava työtoiminta keskeytetään ja syrjäytyminen syvenee.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta – lain sisältö ja velvoittavuus. Helsinki: Stakes. Stakes tutkimuksia 141.

HE 194/2009. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 2 ja 10 §:n, työttömyysturvalain 8 luvun 6 §:n ja toimeentulotuesta annetun lain 10 ja 10 a §:n muuttamisesta.

HE 164/2005. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hallitusohjelma 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallitusohjelma. Valtioneuvoston kanslia.

Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa: Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–36.

Heino, T. 2006. Tiedon tuottamisen tilat läheisneuvonpitoprojektissa. Teoksessa: Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) Kehittämistyön risteyskohtia. Helsinki: Stakes, 167–196.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Huovinen, T. & Rovio, E. 2007. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa: Heikkinen, H.L.T., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.

Hämäläinen, K., Tuomala, J. & Ylihännö, M. 2009. Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 7/2009.

Jokinen, A. 2008. Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa: Jokinen, A & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 110 – 144.

Juhila, K. 2008. Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Jokinen, A & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 82 – 108.

Juhila, K. 2009. Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa: Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 47 – 66.

Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka: Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus

Kankaanpään kaupunki. 2009. Kaupunginhallituksen pöytäkirja 9.3.2009 § 75.

Kankaanpään kaupunki. 2009. Perusturvalautakunnan pöytäkirja 17.12.2009 § 100.

Karjalainen, V., Saikku, P., Pasuri, A. & Seppälä A. 2008. Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Helsinki: Stakes. Raportteja 20/2008.

Katila, S. & Meriläinen, S. 2006. Teoksessa: Rolin, K., Kakkuri-Knuuttila, M. & Henttonen, E. (toim.) 2006. Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus, 134 – 153.

Kotiranta, T. 2008. Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuntainfo 14a/2009. Kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuus 1.1.2010 alkaen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuntaliiton yleiskirje 24/80/2005. Työmarkkinatukiuudistus 1.1.2006. [Verkojulkaisu] Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Luettu: 1.3.2010. Saatavana: www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;63;375;75765;91141;92223.

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. 2001. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:8. Työministeriön julkaisuja 289.

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus: Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta 169/2007.

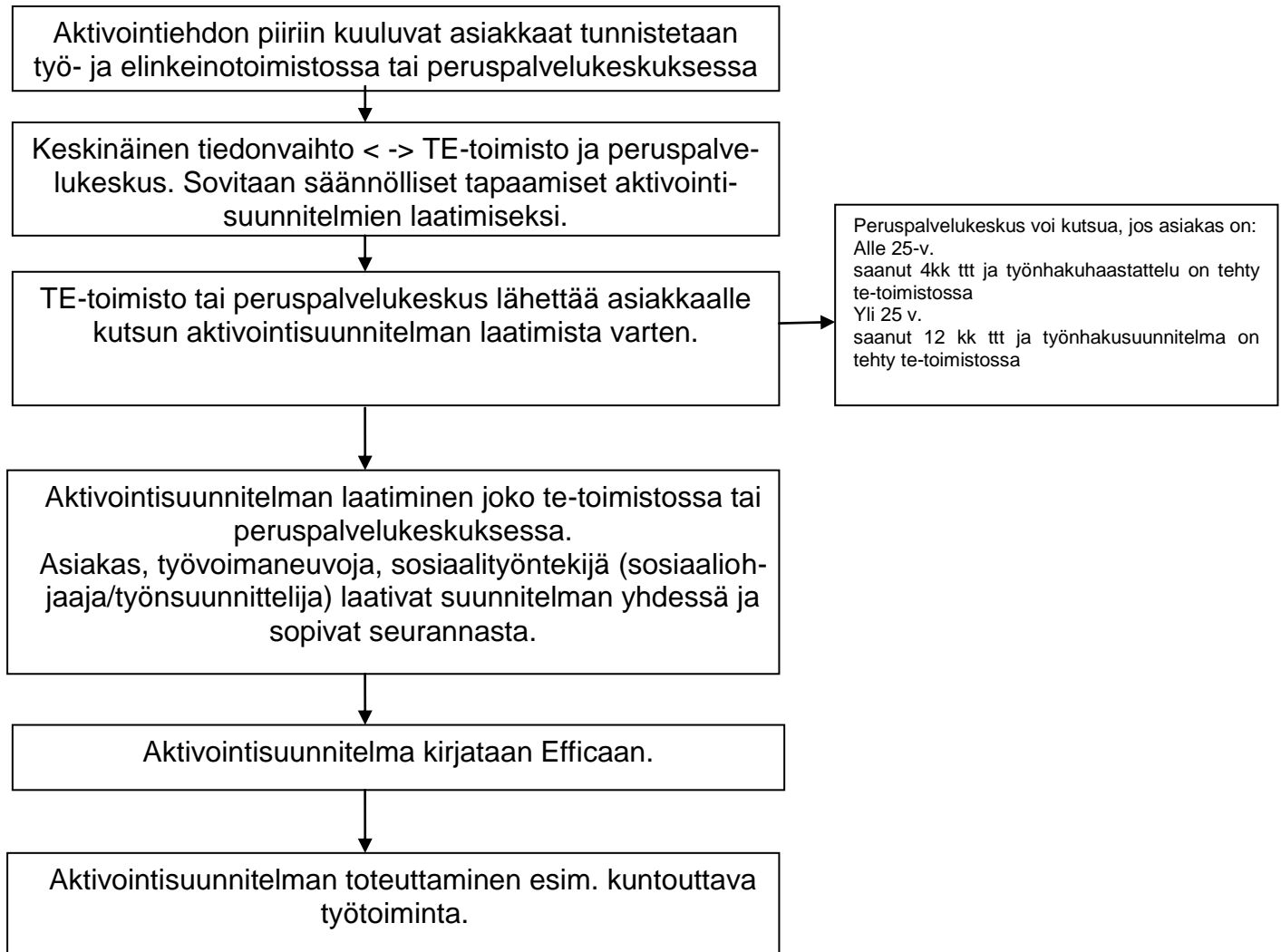
Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.

Kähkönen, L. 2007. Näennäismarkkinoiden tehokkuuden rajoitteet ja mahdollisuudet paikallishallinnon palveluissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Sosiaalityön erikoitumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

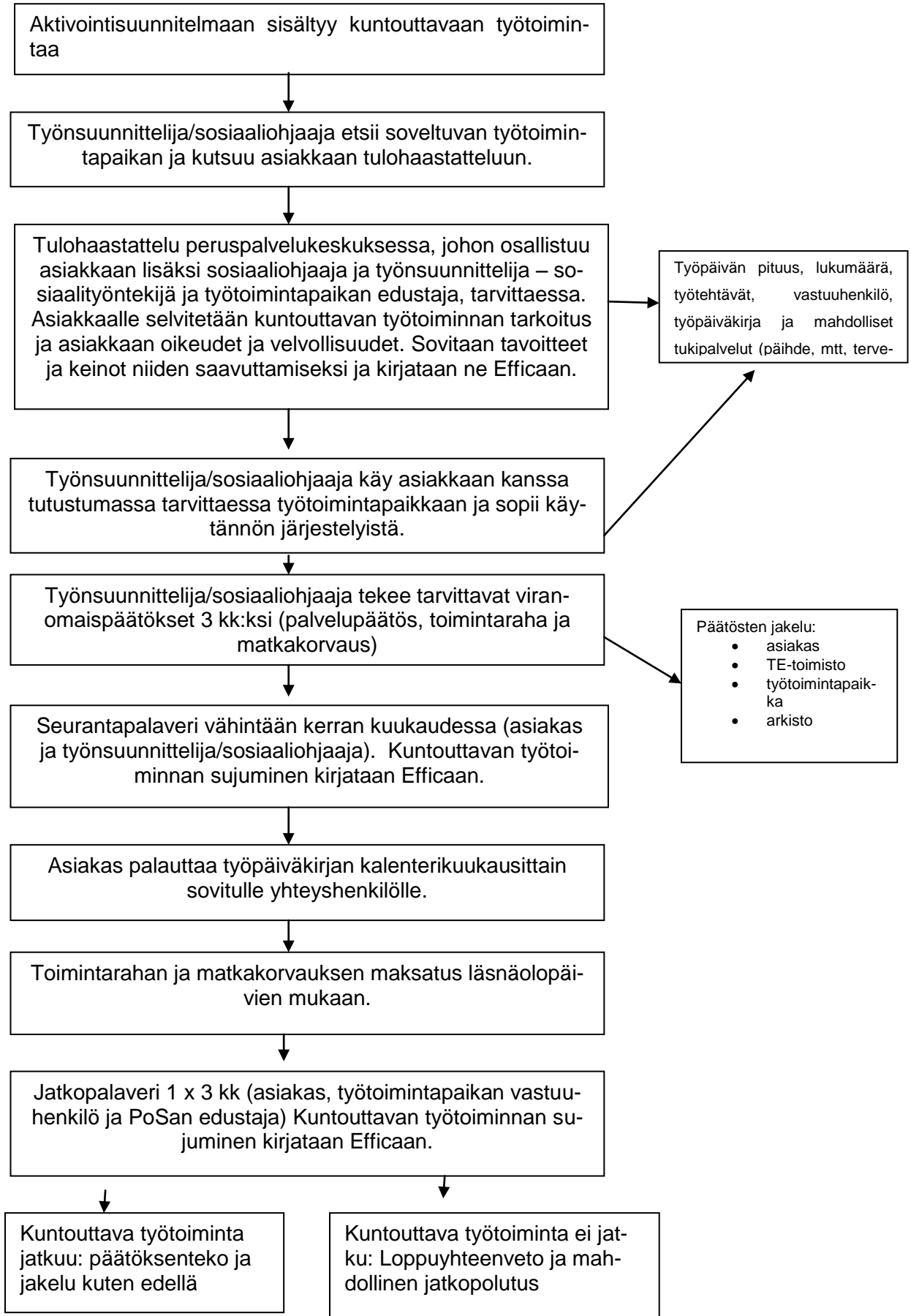
Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Perussopimus. 2008. [Verkojulkaisu] Luettu 30.11.2009. Pohjois-Satakunnan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä. Saatavana: www.eposa.fi/attachments/gallery/Perussopimus.pdf.

LIITE 1**Aktivointisuunnitelman laatiminen**

LIITE 2

Kuntouttava työtoiminta

LIITE 3

KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN KESKEYTTÄMINEN

- yleiset säädökset L kuntouttavasta työtoiminnasta 6 luku 19 §, 20§ ja 21§

Tarkoitus

Tarkoituksena on luoda yhtenäinen käytäntö koko Posan alueelle tilanteessa, missä kuntouttava työtoiminta joudutaan keskeyttämään esim. aiheettomien poissaolojen takia.

Ohje on arjen työväline ja takaa asiakkaiden yhdenvertaisen kohtelun.

Käytäntö

Kuntouttavan työtoiminnan päätökset tehdään yleensä **kolmeksi** kuukaudeksi kerrallaan. Jos ko. jakson aikana aiheettomia poissaoloja kertyy enemmän kuin **kuusi** päivää, keskustele asiakkaan kanssa poissaoloista ensin työtoimintapaikan ohjaaja/yhteyshenkilö, tarvittaessa kuntouttavasta työtoiminnasta vastaava viranhaltija.

Jos poissaoloja saman jakson aikana kertyy 12 päivää tai enemmän, työtoiminta voidaan keskeyttää määräajaksi. Kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämisestä tekee päätöksen sama viranhaltija, joka on tehnyt päätöksen kuntouttavan työtoiminnan aloittamisesta.

Ennen keskeytyspäätöksen tekemistä asiakkaan kanssa keskustellaan keskeyttämisestä ja siihen johtaneista syistä mahdollisuuksien mukaan. Lisäksi asiakas ohjataan tarvittavien palveluiden piiriin (te-tsto, a-klinikka, kela). Asiakkaalle voidaan järjestää kuntouttavaa työtoimintaa uudelleen aikaisintaan yhden kuukauden kuluttua keskeyttämisestä.

Työtoimintapaikan ohjaaja/yhteyshenkilö on velvollinen ilmoittamaan asiakkaan aiheettomista poissaoloista Posan työntekijälle.

LIITE 4

KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Teemahaastattelurunko sosiaaliohjaajat

1. Miten kuntouttava työtoiminta on mielestäsi sujunut/ lähtenyt käyntiin Po-
sassa/ alueellasi?
2. Ovatko työkäytännöt selkeitä? Ovatko kaaviot ym. ohjeet auttaneet työn
aloittamisessa?
3. Mitä mieltä muuten työnjaosta: Kankaanpää >=< muut kunnat?
4. Oletko saanut riittävästi apua/tukea ohjausta uuden toiminnan aloittami-
seen?
 - onko apu ollut saavutettavissa, kun tarvitaan (välimatka, puhe-
limet ym.)
5. Mitä ongelmia on esiintynyt palvelun tuottamisessa?
 - asiakkaat
 - saavutettavuus
 - kattavuus
 - paikkojen vähyys
6. Mitä muuta kirjallista ohjetta/ neuvoa kaipaavat? (tarvitaanko kuntouttavan
työtoiminnan palavereja, vai riittääkö nyk. käytäntö)
7. Entä jatko, mitä ajattelet v. 2010, kun kuntouttava työtoiminta tulee velvoit-
tavaksi kaikille pitkäaikaistyöttömille.

LIITE 5

KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Asiakashaastattelun teemat

1. Mitä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen sinulle merkitsee?
 - plussat ja miinukset
2. Mitä odotat tulevaisuudelta kuntouttavan työtoiminnan jälkeen?
 - esteet
3. Mitä te-toimiston tai sosiaalitoimiston tulisi tehdä? Mitä palautetta antaisit meille?